తీర్థపురాళ్ళు

"~~ఈ~~ ఆ ముసిల్నాకొడుకు - మాదిగోళ్ళు - మాదిగోళ్ళు - అంటూ వాళ్ళ వెనకాల ఏడుస్తాడేంటో? అసలు - వీడికి నాలుగు తగలనిస్తే - వాళ్ళు ఉచ్చోసుకుంటారు-"

ఆ మాటలు బరిసల్లా గుచ్చుకున్నాయి.

భద్రాచలంలో కోపం భగ్గుమంది. క్షణ క్షణానికీ- అది రాజుకుంటోంది.

కొడుకు కలగజేసుకోలేదన్న విషయం, ఆ వృద్ధుని మనసుని మరింత దహించి వేస్తోంది.

"ఆ మాటలు అన్నది తనమనవడే- వాడిలో ప్రవహిస్తున్నది తన రక్తమే- కాని, ఆ మాటలు తనవి కావు. ఆ మాటలు తమ కుటుంబాలలోంచి ఎవరూ అనగలిగినవి కావు. అవి తాము తరతరాలుగా పడుతున్నవి. వింటున్నవి.

ఆ మాట- ఆ గొంతు- బాపన మాట- బాపన గొంతు. తోటి మనిషిని కిందకి తోసి-విడదీసి-'వాళ్ళు' 'వాళ్ళు' అంటూ గుర్తించే బాపన యాస.

అది వీడికి ఎలా అంటింది? ఏనాడు అంటింది?"

భద్రాచలం తన గదిలోంచి, హాల్లోకి అస్థిమితంగా తిరుగుతున్నాడు. హాల్లోకి వచ్చినపుడల్లా కొడుకు గదివయిపు చూస్తున్నాడు. చూసినపుడల్లా ఆ గది తెరిచిన తలుపూ. అందులోంచి కొడుకు మెలకువగా ఉన్నాడని గుర్తు చేసే లైటు వెలుతురూ అతని చూపులని పట్టుకుంటున్నాయి.

ఆ వృద్ధుడు ఆవేశాన్ని తట్టుకోలేకపోయాడు. దాన్ని అణుచుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తూ తన గదిలోకి వెళ్ళాడు. బట్టలు మార్చుకున్నాడు. సగం చేతుల చొక్కా, సగం కాకీ పాంటూ, బొడిపల జోళ్ళూ...వేగంగా బయటకు వచ్చాడు.

విశాలమైన హాలు. ఇరవై ముప్ఫై సైజులో వుంది. తివాచీ, దానిమీద పొడవాటి సోఫా ఒకటి కొన్నికుర్చీలూ ఒక మూలగా వున్నాయి. అక్కడ కూర్చున్నవాళ్ళ చూపులను ఆకట్టుకునే రెండు నిలువెత్తు ఫోటోలు. అందులో

ఒకటి అంబేద్కర్‌ది, రెండవది తనది. అంటే భద్రాచలానిది. రిక్షాలాగే భద్రాచలానిది. ఆరున్నర అడుగుల ఎత్తు భద్రాచలానిది.

ఆ ఫోటో తన కొడుకు ప్రేమాభిమానాలకు నిదర్శనం కాదుట- వాదిస్తుంటాడు మనవడు రాహుల్.

భద్రాచలం ఆ ఫోటో నుంచి దృష్టి మరల్చుకుని, ఇంట్లోంచి బయటకు వచ్చాడు. ఇంటికీ ప్రహారీ గోడకీ మధ్య చక్కగా పెంచిన లాన్. మధ్యలో కారు వెళ్ళే బాట. దానికి అటూ యిటూ గోడల్లా పెరిగిన మొక్కలు.

రోడ్డుమీదకు వచ్చి, వెనక్కి తిరిగి యింటిని చూశాడు.

ప్రహారీగోడ నల్లటి గ్రానైట్ రాతిలో పొదిగిన ఇత్తడి అక్షరాలు. ప్రొఫెసర్ ఆరోగ్యమూర్తి...కృషి...

అది ఆ యింటి యజమాని పేరు. ఆ ఇంటి పేరు.

మెల్లగా భద్రాచలం నడవసాగాడు.

కలెక్టరాఫీస్ డౌన్‌లోకి వచ్చాడు. సముద్రం వయిపుగా నడుస్తున్నాడు. రాత్రి తొమ్మిదవుతోంది జనం రద్దీగా ఉన్నారు.

ఒకప్పుడు- జనం ఆ సమయానికి అక్కడొకరూ- ఇక్కడొకరూ ఉండేవారు. నల్లగా, ఎత్తుగా, తెల్లని ఒత్తైన మీసాలూ, గిరజాలూ.... ఆ వృద్ధుడు కొన్ని నెలల క్రితం...స్నానాల గదిలో పాలిష్ చేసిన మొజాయిక్ ఫ్లోరింగ్ మీద జారిపడ్డాడు..తుంటికి దెబ్బ తగిలింది. నడకలో తేడా తెలుస్తోంది.

ఆ క్షణంలో...అతనికేదో కొత్తగా తెలిసినట్టుంది. అది-మార్పు.

నిజమే- రోడ్డు మారింది, లైట్లు మారాయి. జనం పెరిగారు. వాహనాలు పెరిగాయి. నావల్ కోస్ట్ బాటరీ స్థలంలో రోడ్డు పడింది. సముద్రానికి ఎదురుగా అపార్ట్‌మెంట్లు వచ్చాయి. సముద్రపు ఒడ్డునే రోడ్డు... మధ్యగా సెపరేటర్... దానిమీద... దీపం స్తంభాలు... ఒకటా...రెండా... ఎన్నో వచ్చాయి. రోడ్డుపక్క పిట్టగోడ. కూర్చోటానికి బెంచీలు. పార్కు... రెస్టారెంటు.. ఎన్నో వెలిసాయి. అవి ఒక్క రోజులో రాలేదు. కాని... ఎవరో మాంత్రికుడు అప్పుడే సృష్టించినట్లు చూస్తున్నాడు భద్రాచలం.

భద్రాచలం మెల్లగా నడుచుకుంటూ సముద్రానికి దగ్గరగా ఇసుక మీద కూర్చున్నాడు.

అన్నీ మారిపోయాయా?

లేదు- తీర్థపురాళ్ళు మారలేదు. జనానికీ సముద్రానికీ మధ్య అ డవున్లో అవి అలాగే ఉన్నాయి. సముద్రపు దెబ్బలతో వేలాది సంవత్సరాలుగా దెబ్బలుతింటూ అవి అలాగే ఉన్నాయి. అందువల్లే కాబోలు మనిషి దెబ్బలకి తట్టుకోగలిగాయి.

అతని మనసంతా అదోలా అయిపోయింది. కనీసం తనతోబాటు అవి కూడా మారలేదన్న ఏదో భావన అతనికేదో స్వాంతన యిస్తున్నట్లుంది.

ఒకటా- రెండా- అరవై ఏళ్ళు అయిందేమో! ఆ రాళ్ళని తను చూస్తున్నాడు. అవీ తనని చూస్తున్నాయి.

ఎవరో సమీపంగా రావడంతో భద్రాచలం దృష్టి చెదిరింది. అటు చూశాడు. ఇద్దరు యువతీ యువకులు... తెలుస్తూనే ఉంది పేదరికం. తెలుస్తూనే ఉంది జాగాలేనితనం.

భద్రాచలం మనసుమీదకు నూకాలు పరుగెత్తుకువచ్చింది.

ఆమె వెనకే ఎందరో...విశ్వనాథంబాబు...చాత్రిబాబు...బ్రహ్మం...

ఏవేవో దృశ్యాలు దృశ్యాలుగా...

జ్ఞాపకాల కొలిమి రాజుకుంది.

☆ ☆ ☆

ఏలేటి ఒడ్డున పెద్ద పెద్ద ఆకాశమల్లీ, నిద్రగన్నేరూ....చెట్లకింద మూడు వేపుల పొలాలతో... ఒకపక్క ఏటివారగా రోడ్డుతో...చలచల్లగా ఉండేది మరులోవ. ఆ ఏటి నీళ్లు తాగి నలుపు తిరిగిన వరిపొలాల పచ్చదనం మీద పచ్చపచ్చగా ఉండేది మరులోవ.

ఊరి అంచున ఒదిగి ఒదిగి వినయంగా బ్రదుకుతూ...ఊరికి ఊడిగం చేసుకుంటూ...పెద్ద కులాల పెద్ద మనసే అన్నం పెడుతున్నదన్న భ్రమలో...శాంత శాంతంగా ఉండేది మాలవాడ.

'అక్కడ నడవనిచ్చిన జాగా తమది. నిలువనిచ్చిన గుడిసె తమది. పాలికాపులుగా, కూలీలుగా ఉండనిచ్చి, కొలిచిచ్చిన వడ్లు తమవి. కప్పుకోటానికి పారేసిన కంబళీ తమది. కట్టుకోటానికి యిచ్చిన గోచిగుడ్డా, మొలతాడూ తమవి.

అంతే- అవే- వాడలో మగవాళ్ళ సొంతం.

చేతికిచ్చిన బడిత కూడా వాళ్ళ రక్షణకే! తమకిచ్చినవన్నీ కూడా తమని బ్రతికించి ఉంచి ఊరిని మోసేందుకే! చివరికి కట్టుకున్న ఆడది కూడా తమతో బాటు ఊడిగంచేసేందుకే!

తయారుచేసిన వేదాంతాలూ...కొనసాగిస్తున్న సంప్రదాయాలూ...కూడా తమని వంచి, అమరించి ఊరికి అందించేందుకే!'

ఆనాటి ఆ మాలపల్లెకి- ఆ మారుమూల పల్లెల్లో అంచున జీవించే వాడకి- అలాంటి భావాలు ఉండేవి కావు. ఇలాంటి ఆవేశాలూ, ఆలోచనలూ ఉండేవి కావు.

ఈనాడయినా... వాడలకు ఇలాంటి అర్థాలు తోస్తున్నాయా? ఇలాంటి ఆవేశాలు వస్తున్నాయా?

ఏమో! ఈనాడు తన మనవడు రాహుల్ పెదవి విప్పితే- కలం దులిపితే- పదంచెక్కితే-అదే రాగం అదే పద్యం- అదే బొమ్మ.

ఆ రాగం వింటే- ఆ పద్యం చదివితే- ఆ బొమ్మ కనబడితే- వందలాది ఏళ్ళుగా అనాచ్ఛాదిత శరీరాలతో, భూమిని దున్ని, విత్తులు నాటి, కుప్పలు నూర్చి, బస్తాలను మౌనంగా బళ్ళకెత్తిన వాళ్ళూ...రాజులూ, రారాజులూ, చక్రవర్తులూ, మహా చక్రవర్తులూ...యుద్ధాలు చేసి రాజ్యాలు నిర్మించి జేతలుగా విజేతలుగా నిలిచిపోవడానికి తమ జీవితాలను అసంపూర్తిగా చరిత్రలలో కలిపేసిన వాళ్ళూ... తమవాళ్ళు, తమ గుంపువాళ్ళు, గుంపులు గుంపులుగా విడదీయడ్డవాళ్ళు... తమ పూర్వీకులు- కళ్ళ ముందు నిలబడేవారు.

నిన్నటి వరకూ-

తన మనవడూ వాడి స్నేహితులూ చేస్తున్నది తమవాళ్ళకి మేలుకొలుపుగా అనిపించింది.

ఈ రోజు-సందేహాలు-సందేహాలు.

ఈ రోజు వాడలన్నీ- ఈ కుర్రాళ్ళలా ముక్కలవుతున్నాయా?

ఆనాడు- మరులోవలో- ఊరికీ కరెంటు లేదు. వాడకీ కరెంటు లేదు. ఇప్పటిలా ఒకపక్క విద్యుద్దీపాలూ మరోపక్క సీమనూని దీపాలూ ఉండేవి కావు. ఉన్న తేడా కొట్టొచ్చినట్లు కనిపించేది కాదు.

పొలం నుంచి యింటికి వస్తున్నాడు. నల్లటి ఆకాశానికి చిల్లుల్లా చుక్కలు. భయం భయంగా భద్రాచలాన్ని చుట్టుముట్టిందివాడ.

"ఆ అయ్య యిమ్మన్న కాగితం ఈ అమ్మకిచ్చాడు. ఈరిచ్చినది ఆరికిచ్చాడు. ఆ కాగితాల్లో ఏముందో ఏటో- ఈడేం సదుంకున్నాడా? ఆరిద్దరూ లెగిసిపోతే ఈడేంజేత్తడూ? ఈడి పేనాలు దీస్తావని సిందులు తొక్కుతున్నారు-" అన్నాడు అన్న తమ్ముడిని పొదివిపట్టుకుని.

"అందుకేనబ్బీ-అనుబగిత్తాడు-"అంది వాడ.

పెద్దవాళ్ళు భయపడుతూ, భయపెడితే కుర్రాళ్ళు భయపడుతూ- ఎవరి గుడిసెలలో వాళ్ళుంటే ఏదో రక్షణ ఉంటుందనుకుని- అలికిడి తగిలితే పీతలు బొరియల్లోకి జారిపోయినట్టు- ఆ కుటుంబాన్ని ఒంటరిగా వదిలేసి- కకావికలయిపోయింది వాడ.

అన్నగారు భద్రాచలాన్ని ఏలేరు దాటించాడు. పదకొండేళ్ళ నూకాలు మొగుడిని వదలనంటే చావో బ్రతుకో కలిసి చేయండి. అంటూ జి.యన్.టీ. రోడ్డుకి తీసుకొచ్చాడు. ఓ లారీ ఆపి ఎక్కించాడు. 'నువ్వు బతికుంటే సాలురా తమ్ముడూ.' అంటూ భీముడు లాంటి మనిషి కళ్ళ నీళ్ళతో సాగనంపాడు.

విశాఖపట్నంలో పడ్డారు. భద్రాచలమూ, నూకాలూ

సెలక్ట్ టాకీసు సమీపంలో, రైలు పట్టాల పక్కగా, కిక్కిరిసిన గుడిసెలలో, కిక్కిరిసిన మనుషుల్లో కలిశారు. ఒకపక్క పోర్టు...ఒకపక్క రైలు స్టేషనూ... దూరంగా వాల్తేరూ...సముద్రం...రాతి భవనాలూ...టర్నర్ చౌల్ట్రీ...కురపాం మార్కెట్... కలగలసిన విశాఖపట్టణం పెరుగుదలలో అనామక భాగస్వాములు అయారు.

యుద్ధం....పరుగులు తీసే మిలటరీ లారీలు..బాంబులు పడ్డాయి.... పడతాయి వార్తలు... గాంధీ జై..నెహ్రూ జై...నినాదాలు... డౌన్ విత్ బ్రిటిష్ ఇంపీరియయంజమ్... డౌన్ విత్ ఫాసిజం... డౌన్‌విత్ నాజీజం... నినాదాలు... కాంగ్రెస్ సోషలిస్టు పార్టీ పాటలు...ఎగరాలి ఎగరాలి మన ఎర్రజెండా... కూలోళ్ళ గొంతులో కొన ఊపిరుంటేను...కార్మికుల్ కర్షకుల్ కరము కరమూ కలిపి...చెంగల్రావు పేట బీచిలో సభలు..

అదో కాలం! అదో ప్రపంచం! అదో పట్నం! దానితో- ఏ సంబంధమూ లేని...రిక్షాలాగుతూ...భద్రాచలం...ఆ పనీ యీ పనీ చేసుకుంటూ నూకాలూ...ముచ్చట్లు ముచ్చట్లుగా వాళ్ళదో కాలం! వాళ్ళదో ప్రపంచం!

ఆ రోజుల్లో- ఆ ప్రపంచం భద్రాచలానికి కుతూహలకరంగా... అందరానిదిగా... అందుకోలేనిదిగా... పొట్టకింత తిండీ..నూకాలు పొట్టలో కదలాడే జీవి విడుదల కోసం ఆశా... అవే సమస్తంగా...

లోలోపలి ప్రపంచం నిండా భయాలు..ఎవరిని ముడితే ఏం పాపమో...ఏ చెడుపు జరుగుతుందో... బట్టలున్న యినప పెట్టెలు ముట్టొచ్చా...రిక్షా ఎక్కేవాళ్ళు తమని అంటొచ్చా..తమ గుడిసెల్లోనే ఏవేవో కులాలు... ఎవరెవరో మనుషులు... ఎవరో ఏంటో సందేహాలు...

భద్రాచలం మనసంతా ఆ రోజులను తడుముతోంది.

ఏది తడిమినా...ఒకటే తడి!

కడుపులో బిడ్డ కడుపులో పోతే...కడుపులో పెట్టుకుని కాపాడిన మనుషులు..ఘోషా ఆస్పత్రి...ముక్కూ మొహం తెలీని మొహాలు...

రిక్షా లాగి లాగి సొమ్మసిల్లి శోష తగిలి పడిపోతే...పట్టుకుని ఆపి...మొహాన ఇన్ని నీళ్ళుజల్లి...ఉన్నదాంట్లో యింతపెట్టి...ఏ ప్రతిఫలమూ ఆశించకుండా... వెళ్ళిపోయిన వాళ్ళూ...

ఎవరెవరో గుర్తుతెలీని మనుషుల గుర్తుల తడి...!

సొతంత్రం వచ్చిందట- వచ్చేసిందట-

రిక్షా ఎక్కేవాళ్ళు చెప్పారు. అతనికి తెలియనందుకు నవ్వారు. కురపాం మార్కెట్టు కూలీలు చెప్పారు...రేపటితో తమ కూలి బతుకు ముగిసిపోతుం దన్నంత ఉత్సాహంగా చెప్పారు. .

అయితే- తను మరులోవ వెళ్ళొచ్చా? తన వాడలో తన వాళ్ళతో బ్రతకొచ్చా?

భద్రాచలం ఎవరినీ ప్రశ్నించలేదు. తనలో తను చర్చించలేదు. కాని...మరులోవ వెళ్ళే ప్రయత్నం మాత్రం చెయ్యలేదు.

అంతా అయోమయంగా...వాళ్ళు అజ్ఞానానికి చుట్టుపక్కల వయసులో పెద్దవాళ్ళ అజ్ఞానమే తోడుకాగా...ముగ్గురు బిడ్డలు పుట్టకముందే చనిపోగా...అది ఏ పాపఫలమో అర్థం కాకపోగా...అనుక్షణం పాపాలు చేస్తున్నామన్న భయాలు చుట్టుముట్టగా...బ్రతుకుతున్న నూకాలుకీ, భద్రాచలానికీ...పుట్టాడు అన్నారం.

అన్నారమే వాళ్ళ చిన్న ప్రపంచానికి పెద్ద దిక్కుగా...వాడే సమస్తంగా...ఏ రోజు బ్రతుకు ఆ రోజుకే ప్రధానంగా జీవించారు భద్రాచలం, నూకాలూ.

వాళ్ళ చిన్న ప్రపంచం అకస్మాత్తుగా కుప్పకూలిపోయింది.

లాగుతున్న రిక్షాని టవున్ బస్ గుద్దేసింది. రిక్షా నుజ్జునుజ్జు అయిపోయింది.

భద్రాచలం మనసు ఆ ప్రమాదం జరిగిన క్షణాలను తడమటాన్కి-ప్రయత్నించింది.

ఎవరు వాళ్ళు...? ఏ కులం వాళ్ళది? తనని మోసుకొచ్చి ఆస్పత్రిలో చేర్చిన వాళ్ళెవరు? స్పృహ వచ్చేవరకూ ఉండి- తన ఆరాలు తీసి- రిక్షా వాళ్ళకు ఆనవాళ్ళు చెప్పిన వాళ్ళెవరు? ఆనవాళ్ళు పట్టుకుని వెదుక్కుంటూ యిల్లు చేరి నూకాలుని పట్టుకొని ఆమెని ఆస్పత్రికి చేర్చిన వాళ్ళెవరు?

నూకాలు...ఆ రోజుల్లో తనను ఎలా బ్రతికించుకుంది? ఆస్పత్రికి దగ్గరగా, రెల్లి వీధిలోకి ఎవరి సాయంతో మకాం మార్చింది! రెండు నెలలపాటు ఆస్పత్రిలో మరో రెండు నెలలపాటు ఇంటివద్ద తనను ఉంచి ఎన్ని రకాలుగా శ్రమ చేసి, చాకిరీ చేసి, సేవ చేసి- తనను నడిపించింది?

అప్పుడు మొదలయింది- తీర్థపురాళ్ళతో భద్రాచలం అనుబంధం! ఆస్పత్రి నుంచి బయట నెమ్మదిగా నడవసాగాడు. అ డవున్లో నడుచుకుంటూ వచ్చి ఆ రాళ్ళ దగ్గర కూర్చునేవాడు. దూరంగా యారాడ కొండ- లైట్‌హవుస్ కాంతి-సముద్రానికి ఎవరో దండలు తగిలించినట్లు కనపడని ఓడల దీపాలతోరణాలు.

ఒక్కోమారు అనిపించేది-సముద్రంలో దుమికి చనిపోతే- నూకాలుకి కొద్దిగానైనా బరువు తగ్గుతుంది గదా! కాని, చనిపోలేదు. ఆరాళ్ళని చూస్తూ-నూకాలూ, అన్నారమూ ఇసుకలో ఆడుకుంటూంటే- ఎలా బ్రతికేడో! ఎవరో ఓదార్పు మాటలు ఆడుతున్నట్లుండేది - ధైర్యం చెపుతున్నట్లుండేది ఆ వాతావరణం.

రిక్షా తొక్కవద్దన్నారు ఆస్పత్రి డాక్టర్లు.

ఎలా బ్రతకటం?

ముంత కింద పప్పు అమ్ముకునే వాళ్ళని చూస్తూంటే- భద్రాచలానికి ఆ పనిమీద ఆలోచన కలిగింది.

వద్దంటే వద్దంది నూకాలు.

"మనం మాలాళ్ళం మామా!-పాపం" అంది.

"అయితే అయ్యిందిలే- కూడుదొరుకుద్ది" అన్నాడు.

నిజంగానే బేరాలు బాగుండేవి. నాలుగురాళ్ళు మిగిలేవి. అంతా బాగుందనుకుంటుండగా-

ఏడాది దాటి- అడుగులు వేస్తున్న అన్నారానికి జబ్బు చేసింది. ఆడుకుంటూ ఆడుకుంటూ విరుచుకు పడిపోయాడు బిడ్డడు. పళ్ళు గిట్ట గరిచేసాడు. ఒళ్ళు చల్లబడింది.

ఇంటికి వచ్చిన భద్రాచలాన్ని పట్టుకుని బావురుమంది నూకాలు. గుబగుబలాడుతున్న గుండెలతో ఆస్పత్రికి పరుగెత్తాడు. వైద్యులు పరీక్షలు చేస్తున్నారు. ఇద్దరినీ బయట కూర్చోమన్నారు.

తనమీదా, తన బిడ్డమీదా ఒట్టేయించుకుంది నూకాలు. ఇదంతా ముంతకింద పప్పు అమ్మటం వల్లనే అంది. ఇంక ఆ వ్యాపారం చేయనని ఒట్టువేసాడు. చెంపలు వేసుకున్నాడు.

బిక్కుబిక్కుమంటూ ఆస్పత్రి అరుగుల మీద బిడ్డడి ఆరోగ్యం కోసం దేవుళ్ళను వేడుకుంటూ గడిపారు.

తెల్లవారుతూండగా- నర్సువచ్చి- బిడ్డని చూసుకోమంది.

'సూసావా- పెమానం సూపించింది' అంటూ అన్నారాన్ని గుండెలకు హత్తుకుంది నూకాలు.

ఇంటికి వస్తూ- "చుట్టలమ్ము- బీడీలమ్ము- తినుబండారాలు అమ్మొద్దు మామా-" అంది నూకాలు.

సిగరెట్లు, బీడీలు ఓ అట్టపెట్టెలో పెట్టుకుని కూర్చున్నాడు. ఓడల నుంచి ఒకతను ఫారిన్ సిగరెట్టు పెట్టెలు తెచ్చి అమ్మమన్నాడు. జీవితం ఏదోలా గడిచిపోయింది.

అలా గడిస్తే ఏమయ్యాదో- అనుకున్నాడు భద్రాచలం.

భద్రాచలం కళ్ళ ముందు విశ్వనాథం నిలిచాడు.

☆ ☆ ☆

కాస్తపొట్టి, పచ్చని శరీరఛాయ, విశాలమైన పెద్దనుదురు. స్ఫుటమైన మొహం. ఆ నుదురు మీద చాదు బొట్టు. విశ్వనాథం నవ్వు. మెత్తటి మాట. ఖద్దరు బట్టలు. ఆ బాబే లేకపోతే...? అనుకున్నాడు భద్రాచలం.

ముంతకింద పప్పు అమ్మే రోజుల్లో ఆయన పరిచయమయాడు. అప్పుడప్పుడు సముద్రపు ఒడ్డుకు వచ్చేవాడు. ఏవో బొమ్మలు వేసుకునేవాడు.

సిగరెట్లు అమ్ముతూండటం చూసి- 'ముంతకింద పప్పు మానేసావేం?' అన్నాడు. భద్రాచలం జవాబు విని పకపకా నవ్వాడు. పదమంటూ యింటికి వచ్చాడు. యింట్లో నులక మంచం మీద కూర్చున్నాడు. నూకాలుని పలకరించి 'మంచినీళ్లు యివ్వవే' అన్నాడు. 'ఇలా వచ్చి కూర్చోరా భద్రాచలం' అని బలవంతంగాపక్కన కూర్చోబెట్టుకున్నాడు. అన్నారాన్ని ఎత్తుకున్నాడు. నూకాలు వణుకుతూ తెచ్చిన గ్లాసుని అందుకుని గటగటా తాగేసాడు.

అప్పటి నుంచి భద్రాచలాన్ని తన వెనక తిప్పుకున్నాడు.

ఓ కొత్త ప్రపంచాన్ని చూపించాడు. ఖద్దరు- గాంధీగారు- హరిజనోద్ధరణ- స్వతంత్ర పోరాటం- జైళ్ళు- ఎన్నెన్నో మాట్లాడాడు. అక్షరాలు దిద్దించాడు. వాక్యాలు చదివించాడు. మెట్రిక్ కట్టించాడు.

'గాంధీగారి పుణ్యమా అని మీ హరిజనులకి బోల్డన్ని ఉద్యోగాలు వస్తాయి. నువ్వు మెట్రిక్ అయితే చాలురా భద్రాచలం- నీకు తిరుగుండదు. నువ్వొక్కడివి బాగుపడితే నీ పేట బాగుపడుతుంది. నీ పేట బాగుపడితే ప్రతి పేటా బాగుపడుతుంది. అప్పుడు మాలలుండరు. మాదిగలు ఉండరు. ఆ పేర్లుండవు. రాజ్యాంగంలో రిజర్వేషన్ల కోసం పెట్టిన పదేళ్ల గడువు కూడా పట్టదు. నెహ్రూ గారు చల్లగా ఉంటే-" అనేవాడు.

విశ్వనాథం అనుకున్నట్టవలేదు.

భద్రాచలం మెట్రిక్ డింకీలు కొడుతోంది. కాంగ్రెస్ పోతుందని గోల మొదలయింది.

'పోయినా పోతుంది- నెహ్రూగారు ఎంత మొత్తుకుంటే ఏం లాభం! గాది కింది పందికొక్కులు చేరాయి. నిన్నటి వరకూ బ్రిటిష్ తొత్తులయిన వాళ్ళు ఈ రోజు కాంగ్రెస్ పెద్దలవుతున్నారు. ఆ పెద్దాయన కళ్ళుగప్పి దేశాన్ని తినేస్తున్నారు. ఈనగాచి నక్కల పాలు చేస్తారేమో! తెల్లాళ్ళని తరిమేసి ఈ దేశాన్ని కమ్యూనిస్టులకు అప్పజెపుతారేమో! ఆ పెద్ద ప్రాణం గుటుక్కుమంటే ఈ దేశం హరీ అంటుంది.-' అనేవాడు విశ్వనాథం.

భద్రాచలం ఏదయినా ప్రశ్నించితే-

"కమ్యూనిస్టులా? ఈ దేశం ఉప్పు, నీళ్ళుతో బ్రతికి- రష్యాను పొగిడేవాళ్ళు ఇంగ్లాండ్‌వాళ్ళు పోయి రష్యావాళ్ళు రావాలనేవాళ్ళు- రష్యా డబ్బుతో కాంగ్రెస్ మీదకి కాలుదువ్వే దేశద్రోహులు-" అంటూ పళ్ళు కొరికేవాడు.

ఆయన మాటలు భద్రాచలానికి అర్థమయీ అవనట్టుండేవి. నిష్టలవారి వీధిలో ఆయన యింటి వాటాలోకి బంధువులెవరూ వచ్చేవారు కాదు. బ్రహ్మచారిగా...ఒంటరిగా...తన బొమ్మలతో...తన చదువుతో తనతో తనే?... ఉండేవాడు.

భద్రాచలానికి ఆ మాటలు అతను తాకరాని, తాకలేని ఏదో ప్రపంచంలోకి స్వాగతం పలుకుతున్నట్లుండేవి. అంత పెద్దాయన వంగి తనకు చేయి అందించి పైకి లేపుతున్నట్లుండేవి. అదో విధమైన ఆనందం- కృతజ్ఞత- విశ్వాసం... భద్రాచలంలో నిండేవి.

విశ్వనాథం మంచాన పడ్డాడు. నూకాలూ,, భద్రాచలమూ ఆహర్నిశలూ సేవలు చేసారు. ఫలితం లేకపోయింది.

"భద్రాచలం- నాకు చావంటే భయంలేదు. జీవితమెంత తప్పనిసరో చావూ అంతే! జీవితం ఓ అవకాశం. ఈశ్వరుడిని అర్థం చేసుకొనే అవకాశం. ఈశ్వరుడిని అర్థం చేసుకోటమంటే ఆయన సృష్టిని అర్థం చేసుకోవడం... అంటే... మనిషిని అర్థం చేసుకోవడం...అందరినీ ప్రేమించు- అన్నింటినీ ప్రేమించు- నాకు కోరికలు లేవు.

కానీ- ఒకే ఒక్క కోరిక ఉంది. నా దగ్గర వేలాది పుస్తకాలున్నాయి. అవి నా దాయాదులకు అవసరం లేదు. వాళ్ళకి కావాల్సింది ఈ యిల్లు- ఈ జాగా- ఈ ఆస్తి. నాతండ్రి రాసిన వీలు ప్రకారం దీనిని అన్యకులస్థులకీ, మతస్తులకీ యిచ్చే హక్కు నాకు లేదు. నేనుండగా ఈ వైపు చూడనైనా చూడని వాళ్ళు- పసుపు నీళ్ళని జల్లుకుని- నేను చావగానే ఈ వాటాని ఆక్రమించుకుంటారు. వాళ్ళకి అవసరం లేని నా సంచితమైన ఈ పుస్తకాలు నాతో బాటే చావరాదురా!

భద్రాచలం- ఈ రోజు నాకళ్ళ ఎదురుగానే ఈ పుస్తకాలు నువ్వు తీసుకుపోరా! వీటిని కావల్సిన వాళ్ళకి వీటిని చేర్చు! ఊరికినే యిస్తే అక్కర్లేని వాడు కూడా తీసుకుపోయి తమ బీరువాలో పెట్టి తాళం వేసుకుంటాడు. కనుకనే వీటిని అమ్ము. ఇవి నీకు దగా చేయవు. నీకు తప్పకుండా తిండి పెడతాయి" అన్నాడు.

విశ్వనాథం తన స్వార్జితాన్ని భద్రాచలానికి యిచ్చి ఆఖరు మాటగా- 'చదువుకోరా- భద్రాచలం' అని చెప్పి నిష్క్రమించాడు.

అలా మొదలయింది భద్రాచలం సెకండ్ హాండ్ పుస్తకాల వ్యాపారం.

అలా మొదలయింది విశాఖపట్టణం మేధోసమాజంతో పరిచయం.

ఆ రెండేళ్ళలో-

రాచకొండ విశ్వనాథశాస్త్రి, కాళీపట్నం రామారావు, అంగర సూర్యారావు, అంగర వెంకట కృష్ణారావు, మసూనా, భమిడిపాటి రామగోపాలం, గణపతిరాజు సోదరులు, బలివాడ కాంతారావు, రామకోటి... ఎందరెందరో... రకరకాల రచయితలు...

ఒకరితో ఒకరు... ఒక వివరణాతీతమైన గొలుసులో ముక్కలు... చూపుల్నిండా ఆకలి... మాటల నిండా ఆకలి...పుస్తకాల పట్ల ఆకలి...ప్రపంచం పట్ల ఆకలి...ఒకరికోసం ఒకరు ఎదురుచూస్తూ... కబుర్లు...కబుర్లు..

ఆ కబుర్లు ఏవో ఇంద్రజాలకుడి మాటల్లా...వింటున్నకొద్దీ వినాలని... చూపిస్తున్న ప్రపంచాన్ని చూడాలని...

భద్రాచలం మనసంతా రావిశాస్త్రి మీద నిలిచింది.

కొన్నాళ్ళు షరాయా కళ్ళీ లాల్చీతో...యవ్వన ప్రకాశంతో వెలిగే మొహంతో... ఎదుటివారి జీవుడిని పట్టే చూపులతో...

చాన్నాళ్ళు...పాంటూ, ఇన్‌షర్టూ, బెల్టూ... మామూలు మనుషుల్ని కావలించుకుని, మహా-మనీ-షి-లను బెంబేలు పెట్టే చూపుల్తో... నడుస్తున్న విశాఖపట్టణంలా... ఎగసిపడుతున్న సముద్రంలా....తానే ఓ దారి దీపంలా...

భద్రాచలం మనసంతా- నిరాకార స్పందనకి- ఆకారమీయాలన్న ఆరాటంతో...నిండిపోయింది.

"హిందూ రీడింగ్ రూంలో విశాఖ రచయితల సంఘం మీటింగు ఉండి వాయ్ భద్రాచలం"అన్నాడొకరోజు.

"యిన్నాను బాబయ్యా"

"ఏంటివాయ్- యింకా నువ్వు తూగోయాస వొగ్గీనీదు- మీటింగ్‌కి రావోయ్"

"అదేంది బాబయ్యా- తవరంతా మాటాడుకునీయి నాకేటి బోదవుతాయి?"

"అలాగనికో- నీకు అర్థంగానియ్యి మేం మాట్లాడినావనుకో- అయ్యి మాటలుగావు- రాసినావనుకో- అయ్యి కతలూగావు- నువ్వినాల- మేం సదవాల"

శాస్త్రిబాబు తనయాసలో మాట్లాడటానికి ప్రయత్నిస్తే- భద్రాచలానికి విశాఖపట్టణంలో మరులోవలా ఉండేది. మరులోవలో మాలవాడలా ఉండేది.

అలా మొదలయింది భద్రాచలం రచయితల సమావేశాలకు వెళ్ళటం. అందరి మాటలూ భక్తిగా వినేవాడు... ఎవరు ఎంత చెప్పినా వెనక బెంచీలలోనే కూర్చొనేవాడు. వేదిక మీద మాటలు... వెనక బెంచీల వ్యాఖ్యానాలు... ఏమీ అర్థమయ్యేవి కావు.

రావిశాస్త్రి ఉపన్యాసంలో కథలూ... ఆయన తర్కం- భద్రాచలానికి అందేవి.- పెళ్ళాన్ని పట్టుకుపోతే రాముడు రావణున్ని ఏం చేసాడు? వేసేసాడు. ఆ 'వేసెయ్యటం శభాష్ అన్న వాల్మీకి ఏం చేసాడు? కథ రాసాడు. మేమూ అదే కథలు చేసాం!- అంటే భద్రాచలానికి అర్థమయింది.

'ఏం వాయ్ కందుల భద్రాచలం! ఏంటంటున్నాడు మీ ఆరోగ్యమూర్తి? అంటూ పలకరించే శాస్త్రిని తలుచుకుని-

ఆ బాబు ఏమయిపోయాడు?

తనకన్న వెనకవచ్చి ముందు వెళ్ళిపోయాడు.

తనముందు పిట్టలా ఉండేవాడు ఆకారంలో...కాని...

భద్రాచలం మనసు రావిశాస్త్రితో తనను పోల్చిచూస్తోంది. ఆలోచనలు పెగలటంలేదు. అతని స్పందనలను మొయ్యటంలేదు.

ప్రపంచంలో రెండే కులాలు. రెండే మతాలు. ధనికుడు- పేదవాడు. మనుష్యులలో రెండే రకాలు. మంచివాడు- చెడ్డవాడు. మంచివాడు కష్టం చేసుకు బ్రతుకుతాడు. చెడ్డవాడు ఎదుటివాడి కష్టం దోచుకు బ్రతుకుతాడు.

ఇంత సులువుగా రావిశాస్త్రి విడదీసి చెపుతూంటే, చూపిస్తుంటే- భద్రాచలానికి అంతా స్పష్టంగా కనిపించేది.

"ఏం వాయ్ కందుల భద్రాచలం - ఎలా ఉన్నాడు మీ ఆరోగ్యమూర్తి?" అంటూ పలకరించే శాస్త్రి- కులంతో, యింటి పేర్లతో, పిల్లల పేర్లతో సహా అన్నీ గుర్తుంచుకునే ఆయన పద్ధతితో- భద్రాచలానికి మరింత సన్నిహితుడయాడు.

ఆ పెద్దలను తరుముకుంటూ వచ్చిన రెండవ తరం భద్రాచలానికి మరింత దగ్గరయింది.

వాళ్ళంతా యువకులు- విద్యార్థులు- ఉత్సాహానికి లేని సరిహద్దులు- పెద్దల్ని- మీరెటు- అని గద్దించిన వాళ్లు... ప్రకాశరావు, రాజేశ్వరరావు, అనంతం, రామానుజం, చినసుబ్బారావు, నారాయణరావు... యింకా ఎందరో... ఎందరెందరో పేర్లు తెలీని..తేడా తెలీని ముఖాలు...

అయినా..తెలిసిపోయీది.. వాళ్ళ రాక. ప్రపంచ పరీమళం. వాళ్ళకి కావల్సినవన్నీ ఓ దగ్గరుంచేవాడు. రాగానే ఆకలి... ఆకలి... ఆబగా... పుస్తకాల మీద వాలిపోయేవాళ్ళు.

"మీకెలా తెలుస్తుందండి... మాకేంకావాలో" ఎవరో ఒకరు అడిగేవారు.

"గేదెలు కాసేవాడికి... గేదెల్లో తేడా తెలుసుద్దయ్యా" అనేవాడు.

ఆ కుర్రాళ్ళతో తనెప్పుడూ బేరసారాలు ఆడేవాడు కాదు. ఆ పుస్తకాలదీ ఆ కుర్రాళ్ళదీ ఏనాటి బంధమో... చేయాల్సినది వ్యాపారం కాదు. సంధానం- అనిపించేది భద్రాచలానికి.

అయినా-

వాళ్ళలో కొంటి కోణంగులు పరాచికాలు ఆడేవారు.

పిడిగాడు- అని పేరు పెట్టారు. కొన్నాళ్ళకి తెలిసింది దాని అర్థం. పనిదొంగ- పెట్టుబడిదారుడు. చిన్న వ్యాపారం చేసుకునే భద్రాచలం ప్రజామిత్రుడా, దోపిడీదారుడా-లాంటి వాదనలు కూడా వాళ్ళ మధ్య నడిచేవి.

రష్యాలో పెరట్లో వేసిన కరివేపాకు లాంటివి అమ్మకున్నా చట్ట ప్రకారం నేరంట- వాళ్ళే చెప్పేవారు. బూతు పుస్తకాలతో సహా ప్రతిదీ అమ్మేవాడు. పది రూపాయలు వచ్చేవి. చైనా పుస్తకాలు అమ్మినందుకూ పట్టుకున్నారు. మధు

పుస్తకాలు అమ్మేనందుకూ పట్టుకున్నారు- అవీయివీ కలిపి కొనుక్కుపోయే వాళ్ళూ ఉండేవారు.

త్వరలోనే- అతని దగ్గరికి వచ్చే కుర్రాళ్ళలో గుంపులు మొదలయ్యాయి. అందరికీ కావల్సిందీ అవే పుస్తకాలు- అదే విప్లవం. కాని, గుంపులు... అమరులయిన వాళ్ళకి లాల్ సలాం చెప్పడంలో కూడా గుంపులు... ఎలా మొదలయింది? ఎక్కడ మొదలయింది?

ఆ కుర్రాళ్ళలో కలిసి ఆడి, పాడిన తన కొడుకు బ్రహ్మం...భద్రాచలం మనసంతా బరువెక్కింది.

వాడూ మనిషంటే-

వాడూ బిడ్డంటే-

భద్రాచలం తన తండ్రి పేరు పెట్టుకున్నాడు. ఆరోగ్యం తరువాత ఇద్దరు ఆడపిల్లల తర్వాత పుట్టిన బిడ్డకి- బ్రహ్మం అని, అతనితో పాటే వచ్చి కొట్టు మీద కూర్చోటంతో మొదలయింది బ్రహ్మం చిన్నతనం.

వాడి నరనరమూ పాటే- తరతరాల పూర్వీకుల ఆర్తనాదం లాంటి పాటట- ఒకబ్బాయి బ్రహ్మం మీద కవిత్వం రాశాడు.

వాడు పాడుతూంటే- జనం ఆగిపోయి వినేవారు. ఉద్రేకంతో ఊగిపోయే వారు - కృష్ణక్కకి వాడంటే ఎంత వాత్సల్యం - ఆమె ఒక అజ్ఞాత మాతృమూర్తి విప్లవానికీ - విప్లవ భావాలకీ - విశాఖ విప్లవ హృదయానికీ...

పూసే పూసే చెట్టు పూత మీదే మాయమయినట్టు - బ్రహ్మం కొంత కాలం కనబడలేదు. అప్పుడప్పుడు వినబడేవాడు. వాళ్ళూ వీళ్ళూ చెప్పిన వార్త విని శాస్త్రిబాబు దగ్గరకు పరుగెత్తాడు భద్రాచలం. ఆయన ఓ రోజంతా అతన్ని వెంటబెట్టుకుని తిరిగాడు. సాయంకాలం చీకట్లో - ఇదే తీర్థపురాళ్ళ దగ్గర - తనను పొదవి పట్టుకుని - "భద్రాచలం" అన్నాడు.

అర్థమయింది-

పూత మీద చెట్టు నరికేయబడింది-

ఆయన ఏదేదో మాట్లాడుతున్నాడు.

ఎవరేమంటేనేం? లోకానికి వాడెంత వాడయితేనేం? తనకు బిడ్డ. తను ఉచ్చెత్తి, పియ్యెత్తి పెంచిన బిడ్డ - తను ముందు పాకి, అడుగులు వేసి, అమ్మా అత్తా అన్న బిడ్డ - ఏమయ్యాడు?

గొల్లుగొల్లుమన్న నూకాలే భద్రాచలానికి గుర్తు వచ్చింది.

యాక్సిడెంటు వేరు! రోగం వేరు! ఏ కోరికలూ తీరకపోవటం వేరు! ఇవన్నీ ఆ తల్లికి అర్థమవుతాయి. కాని - ఇదేంటిది? దొంగతనం చెయ్యలేదు! లంజతనం చెయ్యలేదు - ఎందుకు చనిపోయాడు నా బిడ్డ?

నూకాలు ప్రశ్నలకి జవాబు భద్రాచలం వద్ద లేకపోయింది. ఏ దేవుడూ, ఏ వైరాగ్యమూ, ఏ తర్కమూ ఆ తల్లికి జవాబు ఇవ్వలేకపోయాయి.

మంచానపడి - మళ్ళీ లేవలేదు నూకాలు.

"బ్రహ్మాన్ని చంపేసింది నువ్వే! నువ్వే!" అంటూ విలపించిన ఆరోగ్యం కళ్ళముందు మెదిలాడు.

ఆరోగ్యం మీద అంతకు ముందున్న కోపం బలహీనంగా రాజుకుంది. బ్రహ్మమే ఉంటే తన మనవడు రాహుల్‌గాడు ఇలా మాట్లాడగలిగేవాడా? విననట్టు ఊరుకొన్న ఆరోగ్యాన్ని - క్షమించేవాడా?

భద్రాచలం వృద్ధనరాలు తిరిగి మండసాగాయి.

☆ ☆ ☆

"ఆరోగ్యమూర్తి ఆదినుంచే అదోరకం-" అనుకున్నాడు భద్రాచలం.

చిన్నతనం నుంచీ ఆరోగ్యమూర్తి అనేక రకాల బాధలు పడ్డాడు. అయితే అతని బాధలకూ - తండ్రి బాధలకూ మౌలికంగా తేడా ఉంది.

భద్రాచలం బాధలు - 'బాధలు'గా గుర్తించే శక్తిని లేకుండా చేసి పెంచింది పల్లె.

ఆరోగ్యమూర్తి ఏమిటో, అతనిది ఎంత నికృష్టమైన పుట్టుకో అనుక్షణం గుర్తుచేసి పెంచింది పట్నం.

సెయింట్ ఆంథొనీ స్కూలులో చేరిన ఆరోగ్యం సెకండ్‌ఫారం చదువుతూండగా ఒక సంఘటన జరిగింది. రామశర్మ అనే మిత్రుడు కొందరు కుర్రాళ్ళను తన ఇంటికి పిలిచాడు. అతని తల్లి అందరికీ పళ్ళాలలో టిఫిన్ పెట్టింది. అందరినీ మంచాలమీద కూర్చోనిచ్చింది. అందులో ఒక ఆంగ్లో ఇండియన్ కుర్రాడున్నాడు. ముస్లిమ్ కుర్రాడున్నాడు. ఆరోగ్యానికి మాత్రం ఆకులో పెట్టి వీధిలో కూర్చోపెట్టి పెట్టింది ఆ తల్లి.

తినడం మానేసి, స్కూలుకి పరుగెత్తాడు. ఒక బ్రాహ్మణ మాష్టారు అతన్ని ఓదార్చాడు. ఆయన లెక్కలు చెపుతాడు. ఇంటికి తీసుకెళ్ళి తన మంచం మీద కూర్చోపెట్టి పళ్ళెంలో టిఫిన్ పెట్టాడు. ఇంత చేసినా, ఆయన తన పిల్లలకు బుద్ధి చెపుతూ- 'మాలాడే' అయినా వాడికొచ్చిన లెక్కలు మీకు రావు - వాడికున్న బుద్ధి మీకు లేదు - అన్నాడు ఓ మారు. అది ఆరోగ్యానికి ఆ వయసుకే నచ్చలేదు.

'మాలాడు' అన్న పేరు తన శరీరంలో ఒక భాగంలా చేసి గుర్తించే మనుషులను తప్పించుకోటానికి అతను ఆ వయసులో ఒకదారి వెతుక్కున్నాడు. బాప్టిజం ఇచ్చి 'అన్నారం' అనే పేరుని మార్చి, 'ఆరోగ్యమూర్తి' అని పెట్టాడు ఓ ఫాదర్.

"ఎందుకురా మతం మార్చుకున్నావు కొడకా?" అని అడిగింది నూకాలు.

"ఇంతకన్నా బాగా బతకాలని-"అన్నాడు.

కొంతకాలం గడిచాక- "నీ దేవుడు ఇంతకన్నా గొప్పరాత రాస్తాడంట్రా -? అని తండ్రి అడిగాడు.

"తెలీదు. మనమిలా చస్తూ బతకమనే దేవుడు కన్నా మనకోసం రక్తం ధారపోసిన దేవుడు గొప్పవాడు-" అని జవాబిచ్చాడు.

కొడుకు అలా మాట్లాడుతూంటే - తల్లీ, తండ్రీ భయపడ్డారు. పైనున్న దేముడికి నూకాలు భయపడితే, చూట్టూ వున్న మనుషులకి భద్రాచలం భయపడ్డాడు.

బాగా ఎదిగాక - దేవుడి మాట వచ్చినప్పుడు- "తోటి మనుషుల్ని మనుషులుగానైనా గుర్తించనివ్వని మతాన్ని భరించలేక, మతం మార్చుకున్నాను." అన్నాడు ఓ సందర్భంలో.

"తోటి మనుషుల్ని జంతువుల్లా భావించి ఆఫ్రికా నుంచి అమెరికాకి తొలిసారి ఎగుమతి చేసిన వ్యాపారి గొప్ప క్రీస్తు భక్తుడు. తన ధనాన్ని పేదలకి వెచ్చించిన వాడు తెలుసా!-" అని ఓ కమ్యూనిస్టు మిత్రుడు అడిగితే.

"తప్పదు - ఎలక్షన్లున్న దేశంలో ఎవడో ఒకడికి ఓటెయ్యాలి - దేముళ్ళున్న ప్రపంచంలో ఏదో దేముడిని ఎంచుకోవాల్సిందే-" అన్నాడు.

"ఎందుకా! 'దేముడు' ఈ దేశంలో మనుషుల 'ఎగో'లకి సింబల్. మాలాంటి వాళ్ళ పోరాటానికి, తలెత్తుకు నిలబడటానికి - ఆత్మగౌరవానికి - సింబల్స్ కావాలి" అన్నాడు ఇంకోసారి.

ఇలా జీవితంలో ఎదిగినంత కాలమూ - ఆరోగ్యమూర్తి 'దేవుడు' గురించి ఆలోచిస్తూ, తన ఆలోచనలను ప్రకటిస్తూ, మారుతూ, మారుస్తూ ఎదిగాడు.

అందరు పిల్లల్లాగే-

ఆరోగ్యమూర్తి కూడా తన భావాలనూ, బాధలనూ తల్లిదండ్రులతోనే పంచుకోబోయాడు. అతని తెలివితేటలనూ, చురుకుదనాన్నీ కొందరు మాస్టర్లు ఎంతగానో మెచ్చుకునేవారు. సోషల్‌స్టడీస్‌లో అతనికి ఎప్పుడూ ఫస్ట్ మార్కే! ఆ మాస్టర్లు కూడా - 'ఏం తెలివండీ - ఆ కుర్రాడిది' అని మెచ్చుకుంటే ఓ మాస్టరు - 'క్రాస్ బ్రీడ్ మహిమ మాస్టారూ' అని పళ్ళికిలించాడు.

ఆ మాటకి - అర్థం తల్లిదండ్రులు చెప్పలేకపోయారు.

'మాలాళ్ళు - ఒక్కమారు కూడా రాజ్యం చేయలేదా?' అనడిగితే భద్రాచలమూ, నూకాలూ తెల్లమొహాలు వేశారు.

హైస్కూల్లోకి అడుగుపెట్టే సరికే - కోటాగాడు, ప్రభుత్వ దత్తపుత్రుడు లాంటి పేర్లను అందుకుని - విననట్టు నటించగలినంత కాలం నటించాడు.

'వీళ్ళు - ఇంజనీరింగ్ చదువుతారుట - కడుతూండగానే బ్రిడ్జిలు కూలిపోతాయి-'

'వీళ్ళు వైద్యాలు చేస్తారట - బతికుండగా వచ్చి వీళ్ళ చేతుల్లో చావకూడదని చేతులెత్తేస్తారు జనం'

'గొడ్డు మాంసం తినే వాళ్ళకి నాలిక మందమైపోతుంది. శుద్ధమైన మాటలెలా వస్తాయి?'

ఇలా అంటూ - తామే జోకులుగా భావించేసి విరగబడి నవ్వుకునే వాళ్ళు ఎదురైనప్పుడు వాళ్ళతో నవ్వలేకపోయాడు. తనకన్నా వయసులో పెద్దయిన వాళ్ళను తన్నాలన్న కోరిక ఆపుకోలేకపోయాడు-

అవన్నీ-

తల్లిదండ్రులతో చెప్పుకుని ఏడవగలిగినంతకాలం ఏడిచాడు. తొందరలోనే తన తల్లిదండ్రులు అతనికి అర్థమయిపోయారు - వాళ్ళకి తన మీద అంతులేనంత ప్రేమ. కాని - పెద్ద కులాలలో తల్లిదండ్రుల్లా వాళ్ళు తమ పిల్లలను వెనకేసుకు వచ్చి రక్షించుకోరు. తమ పిల్లలు - వాళ్ళ కోపాల్ని దాచుకోకపోతే - ఎవరికయినా తెలిసిపోతుందేమోనని బిగుసుకుపోతారు. ఆ భయం - వాళ్ళ మీద తరతరాలుగా జరుగుతున్న భౌతిక హింసవల్ల ఏర్పడినది. ఆ భయం - వాళ్ళకి సంతానం ఎదుర్కొనే ప్రశ్నలకు సరైన జవాబు ఇవ్వకుండా చేస్తుంది. బిడ్డల దుఃఖం పట్ల ఎంత అనుకంప ఉన్నా, ఆ భయం దానిని అణిచేస్తుంది.

దాంతో -

ఆరోగ్యం నటించటం మానేశాడు. ఏడవటం మానేశాడు. తల్లిదండ్రులతో పంచుకోటం మానేశాడు. వాళ్ళపట్ల జాలిపడటం తప్ప - అర్థం చేసుకునే ప్రయత్నం మానేశాడు.

తన ఆలోచనలను తనతోనే ఉంచుకున్నాడు. తన వాళ్ళనుకున్న వాళ్ళతో పంచుకున్నాడు. అలా కొందరిని తన వెనక సేకరించుకున్నాడు.

హైస్కూలు చదువు పూర్తవుతూండగా - ఆరోగ్యానికి ఒకటే మార్గం కనిపించింది. చదువుకోవాలి. దానితోనే తన బాధల నుంచి విముక్తి లభిస్తుంది- అని గట్టిగా నమ్మాడు.

ఆ లక్ష్యంతోనే అతను చదివాడు. పీయూసీ అయింది. ఏవీయన్ కాలేజీలో డిగ్రీలో చేరాడు. చదువుకోడంతో తన నేపథ్యం మారుతుందా? అన్న సందేహానికి లోనయ్యాడు. పెద్ద చదువు చదివితే తన బాధలకు విముక్తి అని - తనను తను నమ్మించుకోబోయాడు.

'చరిత్ర'లో పి.జీ.కోసం యూనివర్సిటీలో చేరాడు.

చేరిన కొంత కాలానికే - పెద్ద చదువుల వాళ్ళ చిన్న బుద్ధుల పట్ల అతనికి సంశయాలు మొదలయ్యాయి.

వయసులో ఎదిగిన వాళ్ళు - వ్యక్తిత్వంలో కూడా ఎదుగుతారన్న అడియాస అయింది.

మార్కులకోసం విద్యార్థులను పరుగెత్తించి, పదవులకోసం తాము పరుగెత్తుతూ గురువులు - భారతదేశపు ప్రత్యేకత అయిన కులం కల్పించే ఎగోలను, దురవగాహనలనూ తమతో పెంచిపోషించుకుంటూ - విద్యార్థులలో పెంచిపోషించటం గమనించాడు ఆరోగ్యమూర్తి.

చదువూ, పెద్ద చదువూ తనను సమాజంలో సమానుడిగా గుర్తింపు నిస్తాయన్నది ఓ భ్రమ - అనుకున్నాడు ఆరోగ్యమూర్తి.

అతను నిరాశకు గురయి, నిర్లిప్తతలోకి జారిపోయేవాడే కాని - అతనిలోని అంతర్గత శక్తులు అతన్ని వదలలేదు. కమ్యూనిజంలోకి వస్తూన్న రాడికల్ ఎలిమెంట్స్ యూనివర్సిటీలను చుట్టుముట్టడంతో ఆరోగ్యమూర్తి కూడా ప్రభావితుడయ్యాడు.

దాంతో -

యూనివర్సిటీ ప్రపంచం చీలికల్లోకి కూరుకుపోయాడు.

'మనం మాటకి మాట చెప్పాలి' అన్నారు, కొందరు.

'అప్పుడు వాళ్ళు మనకి మాటల్తో జవాబులు చెప్పరు. దెబ్బ తీస్తారు. దెబ్బకి దెబ్బే సమాధానం' అన్నారు కమ్యూనిస్టులు.

'అప్పుడే - మన ఆత్మగౌరవం నిలబడుతుంది' అన్నాడు ఆరోగ్యం.

గొడవలు ముదిరాయి. తన్నులాటలు మొదలయ్యాయి.

చురుకైన వాడూ, స్వతంత్రంగా ఆలోచించగల వాడూ, తన ఆలోచనలను ఉపన్యాసాలలో ఆవేశాలుగా ప్రతిఫలించగల వాడూ అయిన ఆరోగ్యం చాలా వేగంగా పదిమంది దృష్టికి వచ్చాడు.

దాంతో ఆరోగ్యానికి రెండు రకాల సమస్యలు ఏర్పడ్డాయి.

అతను అనుసరించే వారితో ఒక రకం సమస్య ఏర్పడితే - అతను ఎదిరించే వారితో మరో రకమైన సమస్య ఏర్పడింది.

మొదటి రకం సమస్యకి మూలం అతని ప్రశ్నించే స్వభావం. అతని స్వతంత్ర సంశయాలు, వ్యక్తిత్వ సంబంధితమైన ఆ మూలాన్ని అతని కమ్యూనిస్టు మిత్రులు అలా తీసుకోలేకపోయారు. ప్రశ్నలూ సంశయాలూ గల ఆరోగ్యమూర్తి- తమతో కడదాకా ప్రయాణిస్తాడా అని మాత్రం అనుకున్నారు. వాళ్ళ అనుమానపు చూపులు ఆరోగ్యమూర్తికి అర్థమయ్యాయి. ఆ చూపులకి కారణం 'తన కులమా!' అన్న ప్రశ్న ఆరోగ్యమూర్తిలో కలిగింది. ఇదంతా బీజప్రాయంలో ఉండగానే -

రెండవ సమస్య ప్రధానమయింది -

లెనిన్ చౌదరి ప్రొఫెసర్. కమ్మ. ఆయన తండ్రి కృష్ణా జిల్లాలో కౌలుదారు. కమ్యూనిస్టు. ఆ తండ్రికి కమ్యూనిజం పట్ల అచంచలమైన విశ్వాసం. జమీందార్లతో పోరాడాడు. జమీందార్ల తరుపున నిలబడ్డ ప్రభుత్వ బలగాలతో పోరాడాడు. చాలాకాలం రహస్య జీవితం గడిపాడు. కుటుంబాలు కుటుంబాలే కమ్యూనిస్టు పోరాటానికి అంకితమైన దినాల్లో - ఆయన మమైక్యతతో పోరాడుతూ - తన సోదరులు ఇద్దరినీ, ఒక కాలునీ పోగొట్టుకున్నాడు.

ఆ తర్వాత అతను రైతయ్యాడు. తన పేరులో 'నాయుడి'ని వదులుకున్నాడు. కొడుకుని కష్టపడి చదివించాడు. 'పోరాటాల' తండ్రినీ, పోరాటాలనీ చూసిన కొడుకు - తన ఊరిలో వస్తూన్న మార్పులని చూశాడు. 'తిరగబడటాన్ని' జీవితంగా మార్చుకున్న తండ్రి వీరత్వాన్ని ఎంతగా ఆరాధించాడో, ఆ 'తిరగబడటం' వల్ల అంతకాలమూ తమ చెప్పుచేతలలో ఉన్న వాళ్ళు "తలలు ఎత్తుకోటాన్ని" అంతగానూ అసహ్యించుకున్నాడు. తనకింద వాళ్ళు ఎంత కింద వాళ్ళో గుర్తుచేయటానికి చేతినీ, నోటినీ యధేచ్ఛగా ఉపయోగించటం నేర్చాడు. తన వాళ్ళనుకున్న వాళ్ళతో - అలా ఉపయోగించటం - ఒక 'సంస్కృతిగా' ఒక ప్రాంతపు 'జీవన సరళి'గా సిద్ధాంతం చెయ్యటం నేర్చాడు. తన పేరులో తండ్రి ఉంచని 'చౌదరి'ని తగిలించుకోవటంలో ప్రయోజనాలున్నాయనిపించి - ఇటీవలే ఆ పని చేశాడు.

ఇవన్నీ - తండ్రికి కొడుకుని దూరం చేశాయి. 'తను చేసిన పోరాటాలు - జాతి విముక్తి పోరాటంలో భాగాలు కావని - తమ ప్రయోజనాల కోసమే చేసివున్న వాదనలు అతన్ని గాయపరిచాయి. కమ్యూనిస్టుపార్టీల్లో వచ్చిన, వస్తున్న మార్పులు ఆధిపత్యం తగువులేగాని, సిద్ధాంత విభేధాలు కావని అతనికీ అనిపించసాగాక - ఆ గాయం మరింత బాధించింది. కొడుకులో వస్తున్న మార్పులు గమనించాక, ఆ తండ్రి కమ్యూనిజానికీ, కొడుకుకీ, అతని కార్యకలాపాలకీ దూరంగా తన ఊళ్ళో తన ఇంట్లో, తన గదిలో, తనలోతనే అయి ఆధ్యాత్మిక జీవితంలో మునిగిపోయాడు.

తండ్రి తనకు దూరమయినా, అతనిలో 'వీరత్వాన్ని' ఆరాధించిన లెనిన్ చౌధరి, అదే 'వీరత్వం' తన దిగువ వాళ్ళనుకున్న వాళ్ళలో కనిపిస్తే దాన్ని అణచటం నేర్చాడు. ప్రతి సిద్ధాంత కర్తకీ జనం ఎంత అవసరమో గ్రహించి జనాన్ని వెచ్చబరచటమూ, చల్లబరచటమూ నేర్చాడు. తన 'ఆచార్య' హోదా కల్పించిన అవకాశాలను వినియోగించటం నేర్చాడు.

దానాదీనా-

ఆయన ఎన్నో వ్యయ ప్రయాసలకు లోనయి, 'అణచవలసిన' వాళ్ళని అణచగలిగినా మానినా, 'నడపవలసిన' వాళ్ళను తన వెంట నడపగలిగినా మానినా,

తన కొడుకుని మాత్రం తన మానసిక వికారాలన్నీ పోసి పెంచాడు. ఆయన మాట పదును కొడుక్కి రాకపోయినా, చేతి విసురుమాత్రం పూర్తిగా వచ్చింది.

ఆయన తను నడపవలసిన వాళ్ళని నడపటానికి "మాల మాదిగ నా కొడుకులని మనం ఇళ్ళలోకి రానిచ్చాం- అందాకావస్తే ఫరవాలేదు - అంతో ఇంతో మనకీ లాభమే! ఆ తర్వాత రానిస్తే - వాళ్ళొచ్చి మన పిల్లల మెడలలో తాళి కట్టడం ఖాయం." అన్న మాటని ఒక మంత్రంగా మార్చాడు. ఆ మంత్రం వల్ల అతనికి ఏం లాభం చేకూరిందో గాని, అది ఆయన కొడుకు మీద మాత్రం అద్భుతంగా పని చేసింది.

దాంతో-

ఆరోగ్యం ఆ కొడుకుని తన్నవలసి వచ్చింది.

☆ ☆ ☆

భద్రాచలం కొట్టు మీదుండగా వచ్చాడో కుర్రాడు- 'చూడు భద్రాచలం - మీ వాడు లేనిపోని గొడవల్లో పడుతున్నాడు - చదువు పూర్తవదు-' అన్నాడు.

అది ఆత్మీయుడి సలహాగా భద్రాచలానికి వినిపించింది.

కొడుకుతో చెపితే - అతనికి శత్రువు హెచ్చరికలా వినిపించింది.

"హెచ్చరిక భయానికి పైలట్" అన్నాడు.

"ఇన్నాళ్ళూ కష్టాలు పడ్డాం - ఏదో దేవుడు సల్లగా సూశాడురా- నీ చదువు అవొస్తుంది- ప్రయోజకుడివై మాకింత గంజినీళ్ళు పోస్తావని" ఆరంభించాడు తండ్రి.

"భయపడి- వందలాది సంవత్సరాలు బతికాం- మన వాళ్ళు భూములు సంపాదించారా? మేడలు కట్టారా?"

"బతికాం గదరా-"

"అవునవును. సందులలో పందులవలె - సబ్ హ్యూమన్‌గా-"

"అంటే-"

కొడుకు వివరించలేదు.

'ఇతర కులాల్లో వృద్ధతరం - తమ యువతరానికి - 'ఆధిపత్యాన్ని' సంపాదించి పెట్టడానికి- కొనసాగించటానికి - ఉపయోగపడుతుంది? మనలో?? బానిసత్వాన్ని - కొనసాగించటానికే! వీళ్ళకి నచ్చజెప్పటం మనకి మరో తలనొప్పి - ' అన్నాడు మిత్రులతో!

భయం వెనకబట్టి, కాలం ముందుకు పోతున్నదని భద్రాచలం కుదుట పడుతూండగానే - పిడుగుపడింది.

నవ్వుతూ, తుళ్ళుతూ వెళ్ళిన కొడుకు అలాగే వస్తాడని ఏ తండ్రి ప్రాణం

ఆశించదూ! అందుకు బదులుగా- అతను చావుబతుకుల మధ్యనున్న వార్త రావటం పిడుగుకాక ఏమిటి!!

"నన్ను ఇమ్మాన్యూల్ అంటారండి. -ఆరోగ్యం బాబంటే మాకూ మా వోళ్ళకీ దేవుడు! నా కొడుకులు టయానికి అడ్డుకోబట్టి సరిపోయింది. ఆస్పత్రిలో వున్నారు- పదండి బాబూ" అంటూ రిక్షా కట్టించి భద్రాచలాన్నీ, నూకాలునీ, పిల్లలనీ ఆస్పత్రికి తీసుకెళ్ళాడు.

'నువ్వెలా బతుకుతావురో కొడకా-' అంటూ ఏడ్చింది నూకాలు.

'నీ చదువు ఎలా అవుద్దిరా నాయనా-' అంటూ బాధపడ్డాడు తండ్రి.

స్పృహలోకొచ్చాక-

"ఒక వీరుడు మరణిస్తే వేయి మంది ప్రభవిస్తారు-" అన్నాడు.

అన్న పట్ల ఆరాధన బ్రహ్మం కళ్ళలో మెరిసింది.

మరికొంత కోలుకున్నాక-

"యూనివర్సిటీ ఎవడి అబ్బ సొత్తూ కాదు. రోజులు మారాయి. ధర్మాలూ, నీతులూ చెప్పి పబ్లిక్‌గా చెయ్యలేరు. వాడు దొంగ దెబ్బతీస్తే మనం పబ్లిక్‌గా - జవాబిస్తాం."

ఆస్పత్రిలో ఉన్నన్ని రోజులూ-

ఎన్నెన్నో తెలియని మొహాలు. ప్రేమతో ప్రకాశించే నయనాలు. ఆరోగ్యమూర్తి చుట్టూ కోటలా నిలబడ్డారు. ప్రతీ ఒక్కరూ తన కొడుకు పట్ల చూపే ఆత్మీయతకు భద్రాచలం 'లంకెల బిందెలు' దొరికినంత సంబరపడి పోయాడు.

ఇమ్మాన్యూల్ ఇంట్లో మనిషైపోయాడు. మనసులో మాటైపోయాడు. అతను మాదిగ. తుని దగ్గర నక్కపల్లి. భద్రాచలం ఈడువాడు. అతని ఇంటికి భద్రాచలం వెళ్ళిన రోజున ఏనుగు ఎక్కినంత సంబరపడిపోయారు. యూనివర్సిటీలో స్వీపర్ ఉద్యోగం. అతని కొడుకులు ఎవరికీ చదువు అబ్బలేదు. ఒక కొడుకు ఐ.టి.ఐ పాసై, యూనివర్సిటీలోనే ఎలక్ట్రీషియన్‌గా పనిచేస్తున్నాడు.

ఇమ్మాన్యూల్‌కీ అతని పిల్లలకీ, 'ఆరోగ్యంబాబు' అంటే అంతులేని గురి.

కోలుకున్నాక, ఆరోగ్యం చదువు కొనసాగించాడు.

'నిన్ను కొట్టడానికి అసలు కారణం - నువ్వు నిజమైన కమ్యూనిస్టువి కావడమే' అన్నారు కమ్యూనిస్టు మిత్రులు.

'కాదేమో - నేను మాలాడిని కావటం వల్లనేమో!' అన్నాడు ఆరోగ్యం.

'కానేకాదు - నీది స్వీయ మానసిక ధోరణి. నువ్వు సరిదిద్దుకోవాలి' అన్నారు మిత్రులు.

అనుమానంగా చూశాడు ఆరోగ్యం.

కొంత కాలమయాక -

'నిజమైన కమ్యూనిస్టంటే?' అని అడిగాడు.

'ప్రశ్నించేవాడు'

'దేన్ని?'

'అధికారాన్ని, అణచివేతని-'

'వాటిని ప్రశ్నించడమెలా కుదురుతుంది? వాటిని ఎదిరించటమేగదా!'

'అఫ్‌కోర్సు - ప్రశ్నించటమంటే ఎదిరించటమే-'

'కాదు. ప్రశ్నించటమంటే ప్రశ్నించటమే-' అన్నాడు ఆరోగ్యం.

వాళ్ళు అతన్ని అనుమానంగా చూశారు.

'మనిషిని - రైతుగా, కూలీగా, కార్మికునిగా, పేదగా - వాళ్ళ సెంటిమెంట్స్‌తో సహా అర్థం చేసుకోటానికి, సిద్ధాంతీకరించటానికి చేసిన ప్రయత్నం - మనం - దళితునిగా, దళితుని సెంటిమెంటుతో అర్థంచేసుకోటానికి చెయ్యలేదు-' అన్నాడు చాలా రోజులు ఆలోచించి ఆరోగ్యం.

'దళితుడంటే - ఆర్థికంగా దళితుడే! ఆర్థిక దళితుల సెంటిమెంట్స్ ఒక్కటే! నువ్వు వేరేగా ఆలోచిస్తున్నావంటే కారణం నువ్వు రాజ్యం మాయలో పడుతూండటమే! ఆర్థిక దోపిడీని సుగమం చేసేందుకే సాంస్కృతిక అణచివేత పుట్టింది- ప్లీజ్ సరిగా ఆలోచించు - లేకపోతే నీ మీద మా నమ్మకాలు, ఆశలూ పోతాయి-' అన్నారు.

'నేను ఆలోచించటం - అడగటం తప్పా?' అనుకున్నాడు ఆరోగ్యం.

వాళ్ళ చూపులూ, అనుమానాలూ ఆరోగ్యాన్ని చాలా బాధించాయి. బీజ ప్రాయంలో ఉన్న అతని అనుమానం 'తన కులమేమో!' అన్నది బలపడి - 'తన కులమే' తనకు ప్రశ్నించే అవకాశాన్ని కలిగించలేదన్న నిశ్చయానికి వచ్చాడు. అలా ప్రశ్నించజూడటం - వాళ్ళ పట్ల కృతఘ్నతగా భావిస్తున్నట్టు - అతనికి అనిపించింది.

చదువుకున్న వాళ్ళమీద అతనికి మరిన్ని అపనమ్మకాలు కలిగాయి.

'ఈ ప్రపంచం తెలివైన వాళ్ళకోసం, తెలివైనవాళ్ళ రూల్సుతో, తెలివైన వాళ్ళు నడుపుతున్న ప్రపంచం. ఇందులో ప్రధానమైన ఆయుధం చదువు. చదువుకున్న వాళ్ళదే తెలివి. నిజానికి చదువుకున్నవాళ్ళు ఈ ప్రపంచంలో నాలుగో వంతుకూడా ఉండరు. కాని ప్రపంచ ఉత్పత్తిలో నాలుగింట మూడొంతుల భాగాన్ని ఈ అల్పసంఖ్యాకులు తమ కైవశం చేసుకుంటారు. తమ కైవశమయిన భాగాన్ని పంచుకోవటం కోసమే వీళ్ళు అన్ని సిద్ధాంతాలూ పుట్టించారు. వీళ్ళే మానవులు. వీళ్ల మానసిక రోగాలే మనస్తత్వశాస్త్రం. వీళ్ళలో - ఈ పంపకం కోసం - ఏర్పడిన కృతక ప్రవృత్తే మానవ ప్రవృత్తి! వీళ్ళ స్వార్థ

గుణాలే - మానవజాతి ప్రాతినిధ్య గుణాలు. చదువురాని - అంటే వీళ్ళ దృష్టిలో తెలివిలేని - ప్రపంచ జనాభాలో నాలుగింట మూడొంతుల మంది - జనంలోని... మౌలిక స్వభావాలూ సహజ స్పందనలూ, ఒకరితోఒకరు కూడితే తప్ప సాధించుకోలేని అనివార్యతా..వంటివేవీ మానవ ప్రవృత్తి కాకుండా పోతాయి-' అనిపించసాగింది.

అప్పటికి...అంత స్పష్టంగా కాకపోయినా, ఇంచుమించు ఇలాంటి అభిప్రాయానికి చేరుకున్నాడు ఆరోగ్యమూర్తి. అభిప్రాయాల మీద - చదువుకున్న వాళ్ళ పెత్తనాన్నీ - అందులో కూడా వాళ్ళ కులాధిపత్య భావనలనీ - ఫీలవసాగాడు ఆరోగ్యమూర్తి.

అయితే - తన ఆలోచనలలో తప్పొప్పులు సరిచూసుకుని, వాటికి నైశిత్యం కూర్చుకునే అవకాశం ఆరోగ్యానికి ఆనాటి వాతావరణం ఇవ్వలేదు. తనకు దొరికిన అబ్బురమైన వస్తువుని పరిశీలిస్తూనే జీవితమంతా గడిపే ఆదికాలపు మేధావిలా ఒంటరిగా ఉండిపోయాడు ఆరోగ్యమూర్తి.

ప్రపంచంలోని దుష్టత్వం మీద, దుష్టశక్తుల మీద తిరగబడమనే కమ్యూనిస్టు మిత్రులు - చాలా రొడ్డ కొట్టుడుగా అతని ప్రశ్నా స్వభావాన్ని తప్పు పట్టడంతో- అతనికి నిరాశ కలిగింది. ఏ ప్రశ్న అడిగినా - మార్క్స్, ఏంగిల్స్, లెనిన్, మావోలను ఉటంకిస్తూ ఒక పరిభాషలో జవాబిచ్చే - వాళ్ళ పద్ధతి అతనికి అసంతృప్తి కలిగించింది. వేయి ఆలోచనలను వికసించనీయమనే మాటను గోడలకి అప్పజెప్పి - ఒక్క ఆలోచన వెలిబుచ్చినా - దానిని రివిజనిజమో, ఉదారవాదమో, స్వీయ మానసిక ధోరణో, పిడివాదమో - అంటూ ఒక గాడిలోకి నెట్టే ధోరణి అతన్ని చాలా కలవరపరిచింది.

దానాదీనా - 'ప్రతిదీ వేదాల్లోనే ఉందిట అంటూ కొందరు పెత్తనం చెలాయిస్తే ప్రతిదీ మార్క్సిజంలోనే ఉందిట అంటూ మరికొందరు పెత్తనం చేపట్టాలని చూస్తారు. మార్క్సిజం కూడా చదువుకున్న వాళ్ళ ఆటలో భాగమే' అనుకున్నాడు, మూర్తి.

☆ ☆ ☆

తీర్థపురాళ్ళు, సముద్రమూ....భద్రాచలంలో జ్ఞాపకాలు, ఆలోచనలు... ఆటుపోట్లుగా...

ఆరోగ్యం చదువు అవుతూండగానే లెక్చరర్ అయ్యాడు. బ్రహ్మాన్నీ, భద్రాచలాన్నీ ఊళ్ళో జరుగుతున్న సమావేశాలకు వెళ్ళొద్దనేవాడు. బ్రహ్మాన్ని పాటలు పాడొద్దన్నాడు. భద్రాచలాన్ని - ఆ పెద్దల ముందు - చేతులు కట్టుకుని నిలబడొద్దన్నాడు.

"- నాన్నా - వాళ్ళ సంగతి మీకు తెలవదు. ఆనాడు నన్ను కొట్టించిన ప్రొఫెసర్ ఏకంగా లెనిన్ చౌదరి. వాళ్ళందరిదీ ఒకటే జాతి. వాళ్ళల్లో వాళ్ళకి ఎన్ని రాజకీయాలున్నా - ఒకరినొకరు సభల్లోనూ, పత్రికలలోనూ పగలల్లా తిట్టుకున్నా- రాత్రయేసరికే గ్లాసుల దగ్గర కలిసిపోయి మనలని తిట్టుకుంటారు. మనని సంస్కరించామని అనుకుంటారు కొందరు. మనని ఏకంచేసి నడిపిస్తున్నామంటారు కొందరు. అందరూ - రిజర్వేషన్లను - మనకి బిచ్చంగా ఇచ్చామనుకుంటారు.

నేచెప్పేది వినండి - ఈ దేశం వాళ్ళది. ఈ పట్నం వాళ్ళది. ఈ యూనివర్సిటీలు వాళ్ళవి - పార్టీలు వాళ్ళవి - చివరకి మనని ఉద్ధరిస్తారని మీరు అనుకుంటున్న నక్సలైటు పార్టీలతో సహా కమ్యూనిస్టు పార్టీలన్నీ వాళ్ళవే! మనం వాళ్ళు చెప్పిన చోట ఉండాలి. నడవమన్నప్పుడు నడవాలి. కొందరికి మన ఓట్లు కావలిసొస్తే - కొందరికి మన రక్తంకావాలి.

వాళ్ళందరి ఏకైకాభిప్రాయమూ ఒకటే- 'మనం మన అవసరాల కోసం వాళ్ళ చుట్టూ తిరుగుతాం- అవసరాలు తీరగానే వదిలేస్తాం -మన రక్తంలోనే, మన పుట్టుకలోనే ఉంది విశ్వాసహీనత. మనం మానవ ప్రవృత్తిలోని వికార లక్షణాలకు ఆకారం...'

అన్న వంక విచిత్రంగా చూశాడు బ్రహ్మం.

'నత్రెంక చెట్టు కింద నరుడో భాస్కరుడో-' అని పాడుకుంటూ అక్కడనుంచి వెళ్ళిపోయాడు.

కొడుకు వంక అయోమయంగా చూశాడు భద్రాచలం.

"అందరూ చెడ్డాళ్ళేనంటావా ఆరోగ్యం?" అన్నాడు.

"మన దగ్గరకొచ్చేసరికి - అందరూ ఒకటే-"

"కాదురా- చాత్రిబాబు దేవుడు-"

"ఏంవాయ్ కందుల భద్రాచలం - అంటే - నీకు నెత్తిమీద కిరీటం పెట్టినట్టుంటుంది - ఏంవాయ్ శాస్త్రీరీ - బావున్నావా - అని పలకరించి చూడు- ఆ పెద్ద మనిషికి కిరీటం పెట్టినట్టుండదు సరిగదా - గునపంతో పొడిచినట్టుంటుంది-"

కొడుకు అలా అన్నప్పుడు భద్రాచలానికి కోపం వచ్చింది. బాధ కలిగింది. తన సందేహాన్ని ఎవరితో తీర్చుకోవాలో అర్థం కాలేదు.

"ఏటి తమ్ముడూ - ఈడిలా మాటాడతాడూ-" అన్నాడు ఇమ్మాన్యూల్‌తో.

"సారు పెద్ద సదువులు సదుంకున్నోరు - మనకేం తెలుస్తుందన్నా -" అన్నాడు ఇమ్మాన్యూల్.

"ఆరోగ్యం నీ కొడుకంటోడు - సారుసారు అనమాకు తమ్ముడూ-"

"అదంతా నీ పెద్ద మనసన్నా! మనోడుగందా అని మనమే మరేద ఇయ్యాపోతే పయ్యోళ్ళు ఇత్తారా అన్నా!"

బ్రహ్మం మరణవార్త తెలిసినప్పుడు, ఆరోగ్యమూర్తి చంటి పిల్లాడిలా ఏడిచాడు-

"నువ్వే - నువ్వే సంపేశావు" అంటూ తండ్రిని నిందించాడు.

"నేనా!?"

"అవును - నువ్వే! నువ్వే - వాళ్ళ వెనకాతలే తిరుగుతావు నువ్వు - అదే గొప్పనుకుని వాడూ తిరిగాడు. ఏమయింది? నేను అనుకున్నంతా అయింది. నీకు ఓపికలేదు గనక - బయటే ఉండిపోయావు - బతికిపోయావు - వాడు బలయిపోయాడు-"

గిలగిలలాడిపోయాడు భద్రాచలం...

* * *

ఆ విషయం గుర్తొచ్చినప్పుడల్లా ఆ వృద్ధుని మనసులో అదే గిలగిల! ఆలోచనలన్నీ ఆగిపోయినట్టు సముద్రాన్నీ తీర్థపురాళ్ళనీ కనిపించినంత మేర చూస్తూ - వినిపించినంత వింటూ అలాగే ఉండిపోయాడు.

ఆ రోజు అలా అన్నాడు కాని-

ఆరోగ్యం తననెపుడయినా తక్కువ చేశాడా? తన మీద తక్కువ ప్రేమ ఉందా?

కృష్ణానగర్‌లో ప్రస్తుతం ఉంటున్న ఇంటి జాగాలో అంతకు ముందు ఒక బ్రాహ్మణ వకీలు ఉండేవాడు. అది పావు ఎకరం స్థలం. ఆ వకీలు కొడుకు అమెరికాలో స్థిరపడితే - అతని దగ్గరకు శాశ్వతంగా వెళ్ళిపోతూ ఇల్లు అమ్మకానికి పెట్టాడు. ఆరోగ్యమూర్తి దానిని కొంటానన్నాడు.

మాలాడికి అమ్మటమా - అని వకీలు ముసిలాడు అన్నట్టు విన్నాడు. ఆరోగ్యానికి మండిపోయింది. అమెరికాలో ఉన్న కొడుకుతో బేరం పెట్టుకొని, ఆ ఇల్లు తన పేర రిజిస్ట్రీ చేయించుకున్నాడు. పాత ఇంటిని పడగొట్టి తన అభిరుచుల మేరకు ఇల్లు కట్టుకున్నాడు. అన్నీ పడగొట్టినా, తులసి కోటను పడగొట్టలేదు. దాని చుట్టూ కుర్చీలు వేసుకుని మందు తాగటానికి అనుకూలంగా మార్చుకున్నాడు.

ఆ ఇంటిలో నున్న పెద్ద హాలులో-

రిక్షా లాగుతున్న భద్రాచలం నిలువెత్తు ఫోటో పెట్టాడు. ఇరవై నాలుగు కుంచాల బియ్యం బస్తాను వేసుకుని తీర్థపురాళ్ళ నుంచి కలెక్టరాఫీస్ వరకూ లాగటానికి రిక్షా వాళ్ళకు పందెం వేశాడు ఓ తెల్లదొర. అందులో గెలిచాడు భద్రాచలం. ఒక రూపాయి బహుమానం ఇచ్చి ఫోటో తీసి ఓ కాపీ ఇచ్చాడు దొర.

ఆ నిలువెత్తు ఫోటో పెట్టిన కొడుక్కి తన మీద గల ప్రేమను తలుచుకుంటే భద్రాచలానికి కొత్తలో లోపల్లోపల ఆనందంగానే వున్నా - చిన్నతనంగా అనిపించేది.

ఆ మాటే కొడుకుతో అంటే-

"ఎందుకు నాన్నా మనకి చిన్నతనం! నేను నీ కడుపున పుట్టాను. రిక్షాలాగి- నన్ను పెంచుకున్నావు. ఇంత వాడిని చేసుకున్నావు. లోకంలో తమ బిడ్డలను ఎంతో కష్టపడి పెంచిన తల్లిదండ్రులు ఎంతో గొప్పనిపించుకున్నారు. వాళ్ళందరి కన్నా నువ్వు ఎక్కువ కష్టపడ్డావు.

కనకే - నువ్వు వాళ్ళందరికన్నా ఎంతో గొప్పవాడవు. నీలాంటి తండ్రికి బిడ్డను అయినందుకు నాకు గొప్పతనమే కాని - చిన్నతనం లేదు-"

కొడుకు అన్న ఆ మాటలు గుర్తుకొచ్చేసరికి భద్రాచలం మనసులో అంతకు ముందున్న కోపం మాయమయిపోయింది.

ఆ స్థానంలో కొడుకు అశక్తత, అతని బిడ్డల అవిధేయత, ఆ వృద్ధుని మనసులో నిండాయి. ఒక ఆవేదనాపూరితమైన ప్రశ్న కలిగింది-

'నిజంగా ఆరోగ్యం సంసారంలో ఏనాడయినా సుఖపడ్డాడా!"

కమలకుమారిది భోగం కులం. ఆమె అమ్మమ్మ లక్ష్మి నరసాపురం దివాణంలో కాసా మనిషి. బి.యే చదువుతున్న కమలకుమారిని ఆరోగ్యమూర్తి ప్రేమించాడు. పెద్దాపురంలో ఆమె తల్లి ఎలా బ్రతుకుతున్నదో చెప్పింది కమలకుమారి. వెనక్కి తగ్గలేదు ఆరోగ్యమూర్తి.

వాళ్ళిద్దరి పెళ్ళినీ అట్టహాసంగా చేద్దామన్నారు అతని మిత్రులూ, అనుచరులూ. నగరంలో అభ్యుదయ వాదులందరినీ పిలిచి సంస్కరణ వివాహం జరిపిద్దామని అన్నారు.

"వివాహం నా వ్యక్తిగత విషయం. ఎవరి మెప్పు కోసమూ నేనీ పెళ్ళి చేసుకోవటంలేదు. నా ఆనందం కోసమే చేసుకుంటున్నాను-" అన్నాడు ఆరోగ్యం.

భద్రాచలం ఆ విషయం రావిశాస్త్రితో చెపితే 'పురుషులందు పుణ్యపురుషులు వేరయా - అన్నారు పెద్దలు. అలాంటి కొడుకుని కన్నందుకు గర్వపడవోయ్-' అన్నాడు భుజంమీద తట్టి.

కమలకుమారి ఇంటికి వచ్చాక, నడుం బిగించి - ఆడపడుచులు ఇద్దరికీ పెళ్ళిళ్ళు చేసింది. ఆమె భద్రాచలానికి దేవతామూర్తిలా అనిపించేది. దయతో, జ్ఞానంతో ప్రకాశించే ఆమె కళ్ళు చుట్టూ శాంతిని నింపుతున్నట్టుండేవి.

పెళ్ళయిన కొత్తలో ఆమె భర్తతో కలిసి సభల్లో, సమావేశాల్లో పాల్గొనేది. కాని, క్రమంగా ఆమె ఇంటికి పరిమితమయిపోయింది.

ఎంతో శాంతిని ప్రసాదించే కోడలి కళ్ళు - భయంకరమైన అశాంతితో నిండిపోవటం భద్రాచలానికి కూడా అర్థమవసాగింది. ఆరోగ్యంలో వస్తున్న మార్పులు, అతనిలో వేదనా తండ్రి చూపులని తప్పించుకోలేదు.

ఆరోగ్యం రోజూ తాగుతున్నాడు.

అప్పుడప్పుడు భార్యమీద చేయి చేసుకుంటున్నాడు.

పెళ్ళయిన మూడేళ్ళకి రాహుల్ కడుపున పడ్డాడు.

కమలకుమారి పూర్తిగా చిక్కిపోయింది. పచ్చటి ఆమె శరీరవర్ణం తెల్లగా మారిపోయింది. పెద్దాపురంలో నున్న తల్లి పంపమంటే ఆరోగ్యం పంపలేదు. ఆమె వస్తే ఇంట్లోకి రానివ్వలేదు.

ఆరోగ్యం అత్తగారిని తీసేస్తే - ఆమె భద్రాచలాన్ని ఈసడింపుగా చూసింది. నిస్పృహాయంగా ఉండిపోయాడు భద్రాచలం.

రాహుల్ పుట్టాడు.

చక్కనమ్మ చిక్కినా అందమే అన్నట్టు కమలకుమారి మరింత చక్కగా కనిపించసాగింది.

ఆమె పురిటినుంచి కోలుకోకుండానే - జ్యోతి కడుపున పడింది.

కమలకుమారి మాటామంతీ లేకుండా తయారయింది.

'ఏంటమ్మా - మీ మద్దిన తగవూ - ?'' అని కోడలిని ఎన్నోమార్లు అడిగాడు.

ఆమె - 'ఏమీలేదని - నవ్వేసేది.

అడగగా అడగగా ఒకమారు ఎంతో ఆలోచించి జవాబిచ్చింది.

"మా పుట్టుకలు మామయ్యా-"

"అంటే ఏటి తల్లీ-"

"మా పుట్టుకలు మేం మరిచిపోలేకపోవటం- ఈ దేశంలో ఎవ్వరూ వ్యక్తులు కాకపోవటం-"

"బోదపట్టం లేదు తల్లీ-"

"-ఇక్కడ గర్భస్త శిశువు కూడా కులాల అంపశయ్య మీద నేరుగా పడతాడు. ఆ అంపశయ్య మీదే ఎదుగుతాడు. కులభావాల బాణాలు గుచ్చుకుంటూండగానే అతను లోకాన్ని చూస్తాడు. ఒకటి బాణమన్న స్పృహ ఎప్పుడయినా కలిగి, దాన్ని తొలగించుకోబోతే మరోపక్క ఒత్తిడి పెరుగుతుంది. మరో బాణం మరింత లోతుగా దిగుతుంది. ఇక్కడ మంచితనాలూ, చెడ్డతనాలూ; ప్రేమలూ, ద్వేషాలూ; ఆనందాలూ, విషాదాలూ; హాస్యాలూ, అపహాస్యాలూ - ప్రతీ ఒక్కటీ కులభావాల బాణాల మీదే! ఇదే ఇక్కడ జీవితం - ఇదే ఇక్కడ మృత్యువు - ఇదే మా కాంప్లెక్సులకి మూలం! దైహిక పవిత్రత

అనే నిరాకార భూతం చేతిలో కీలుబొమ్మల్లా ఆడే దురదృష్టవంతుల సమూహంలో - మేం - ఒక అణువులం!"

భద్రాచలానికి కోడలు మాటలు అర్థం కాలేదు. దురదృష్టవంతులం అన్నమాట మాత్రం అర్థమైంది.

జ్యోతి పుట్టింది.

బిడ్డకు ఏడాది గడిచేసరికి - కమలకుమారి ఆత్మహత్య చేసుకుంది. డాక్టరు ఇచ్చిన నిద్రమాత్రలనే మింగి, నిద్రలోనే ప్రాణాలు విడిచింది. ఆమె చనిపోతూ ఓ నోట్ విడిచిపెట్టింది.

"- నా మృతికి నా భర్తతో సహా ఎవ్వరూ బాధ్యులు కారు. దీనికి బాధ్యులయిన వారు ఈ హిందూ సంస్కృతి నిర్మాతలు. వందలాది సంవత్సరాల వెనక్కి వెళ్ళి - జరిగిన పొరబాట్లను సరిదిద్దటం ఎవరితరం? జీవితంలో అశాంతిని ఇద్దరం కలిసి తవ్వి పారబోద్దామనుకున్నాం. ఒకరిమీద ఒకరం పోసుకున్నాం! దీన్ని భరించే సమర్థతా, శక్తి నాకు లేకపోయాయి. చావులోనన్నా శాంతి దొరుకుతుందేమోనన్న ఆశతో, నా బిడ్డలపట్ల, భర్తపట్ల బాధ్యతలు కూడా మరచి - స్వార్థపరురాలిగా వెళ్ళిపోతున్నాను-"

ఆ రోజుల్లో ఆరోగ్యమూర్తి పడిన దుఃఖం భద్రాచలానికి ఒక్కో రాత్రివేళ గుర్తుకొస్తూంటూంది.

ఏడాది రెండేళ్ళ పిల్లలతో ఆడ దిక్కులేని ఇంట్లో పిచ్చివాడిలా మారిపోయిన కొడుకుతో భద్రాచలం ఎలానెగ్గుకొచ్చాడో అతనికే అయోమయంగా ఉంటుంది.

వివాహం కేవలం వ్యక్తిగతం అన్న ఆరోగ్యమూర్తిని వదలలేదు అతని ప్రత్యర్థులు. కమలకుమారి మరణాన్ని అన్ని విధాలా వాడుకోటానికి, అతన్ని దెబ్బతీయటానికి ప్రయత్నించారు.

ఆ ప్రయత్నాలతో - ఆరోగ్యమూర్తి కసిగా కోలుకున్నాడు. అతను మరింతగా తన రాజకీయ శక్తులను కూడదీసుకున్నాడు. రాజ్యం మొత్తం న్యాయాంగవ్యవస్థ పేరుతో వ్యక్తికి ఎదురుగా నిలబడితే - ఆ వ్యక్తికి మిగిలిన ఏకైకమార్గం జనబలసమీకరణ. ఆ పనే చేశాడు ఆరోగ్యం.

ఆ రోజులలో రాత్రివేళ నిశ్శబ్దంలో తాగుడులో తన దుఃఖాలను మరిచిపోయే ప్రయత్నం చేశాడు. తాగి, తాగి తండ్రి ఒడిలో పడుకుని 'నా కమలను నేనే చంపుకున్నాను నాన్నా-' అని విలపించేవాడు.

ఆ తర్వాత మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకోలేదు, ఆరోగ్యం. అప్పచెల్లెళ్ళు, ఆత్మీయులూ ఎందరో ప్రయత్నాలు చేశారు. మరో స్త్రీ అతని జీవితంలోకి రాలేదు.

పిల్లలు ఇద్దరిని ప్రాణప్రదంగా పెంచుకున్నాడు ఆరోగ్యం.

భద్రాచలం తమ పూర్వీకుల విషయాలను కథలు కథలుగా చెపుతూ మనవలను పెంచి పెద్ద చేశాడు.

వాళ్ళిద్దరూ తండ్రి చురుకుదనాన్ని పుణికి పుచ్చుకున్నారు.

ఆరోగ్యం వృత్తిలో ఎదిగినట్టే, దళిత నాయకునిగా కూడా ఎదిగాడు. అతని కార్యకలాపాలు సాగుతూనే ఉన్నాయి. అతని వెనక తిరిగే వాళ్ళ సంఖ్య పెరుగుతోంది.

అతని ప్రత్యర్థులు కూడా పెరిగారు - ఇంత ఇల్లు ఎలా కట్టాడు? ఇన్ని ఆస్తులు ఎలా వచ్చాయి? - వంటి ప్రశ్నలతో పేపర్లు నింపారు.

ఆరోగ్యమూర్తి చుట్టూ లాబీలు ఏర్పడ్డాయి.

లాబీలలో ఆరోగ్యమూర్తి కలిశాడు.

రాహుల్ కవి. అతని చుట్టూ గట్టి స్నేహాలు. వాళ్ళలో తన తండ్రిపట్ల విమర్శలు చేసినప్పుడు అతనికి చాలా కష్టం అనిపించింది. అతని తండ్రి ఉపన్యాసాలలో మొనాటినీ ప్రవేశించిందని, అవి రికార్డులా ఉంటున్నాయని అన్నప్పుడు శ్రద్ధగా పరిశీలించాడు.

పదోన్నతి, విదేశీ పర్యటనలు, సన్మానాలు - రాజకీయ ప్రాబల్యాలు...తండ్రి చుట్టూ ఆక్టోపస్‌లా వ్యాపించుకున్నట్టు రాహుల్‌కి స్పష్టాస్పష్టంగా కనిపించింది.

మనిషి తనకు తను చేసుకోటంకన్నా - సమాజానికి చేయటాన్ని ఘనంగా భావించే వయసులో ఉన్నాడు రాహుల్.

'దళితులలో ఒక వ్యక్తి ఎదుగుదల - దళితుల ఎదుగుదలే' అన్న భావన మీదే ఇంతవరకూ అన్ని రకాల భావజాలాల వాళ్ళూ ప్రయత్నించారు. ఆ భావనకీ-నెలకో కోటీశ్వరుడిని తయారు చేస్తాం అనే లాటరీలకీ - తేడా ఏమిటి?-' అని కూడా ప్రశ్నించుకున్నాడు రాహుల్.

'ఏ రకంగా ఆలోచించినా - ఏ ప్రయత్నం చేసినా - దళితుల అభివృద్ధి - కొందరు దళితుల అభివృద్ధిగా మాత్రమే ఎందుకు దారితీస్తోంది?' అని ఆలోచించాడు రాహుల్.

ఆ యువకునికి జీవితం పెద్ద అసంబద్ధంగా కనిపించసాగింది. అతని కవిత్వంలో గత దుఃఖాల మీద, అవమానాల మీద ఎంత భావావేశం ఉందో - ఇంచుమించు అంతా వర్తమాన భావదారిద్ర్యం మీద, లక్ష్యరాహిత్యం మీదా పొంగింది. మొదట కవిత్వంలో స్పష్టత వల్ల అతనికి వచ్చిన పేరు, రెండవ రకం వస్తువులలో అస్పష్టత, అయోమయాల వల్ల - రాలేదు.

లోకంలో అసహ్యించుకోవలసినవి కనిపించినంతగా - ఆదరించవలసినవి కనిపించలేదు.

దానాదీనా - రాహుల్‌కి తండ్రి పట్ల ఎంతటి ప్రేమ ఉందో - ఎంతటి ఆరాధన ఉందో అది వ్యక్తం కాకపోగా - అతని వైమనస్యం తరచు వాదనల రూపంలో వ్యక్తం కాసాగింది.

తన స్వంత వస్తువును ఎవరో ఏదో అంటే - దాన్ని సహించలేక తనే తప్పుబట్టే స్థితిలో రాహుల్ ఉన్నాడన్న విషయం భద్రాచలానికి అర్థమవలేదు.

ఒక రోజు-

తండ్రీ కొడుకులు ఇద్దరూ ఏదో అనుకుంటున్నారు. భద్రాచలం వింటూనే ఉన్నాడు.

'నీకు లోకానుభవం లేదు. మెచ్యూరిటీ లేదు. జీవితంలో నేను పడిన కష్టాలు నువ్వు పడలేదు. నేను చేసిన యుద్ధాలు నువ్వు చేయలేదు. కనుక - నేను నీకు అర్థంకాను. అదలా వదిలెయ్ - నీ పనులకు నేను అడ్డతగుల్తున్నానా- నచ్చినా, నచ్చకపోయినా నువ్వు నీ అనుభవంతోనే నేర్చుకోవాలనుకుంటున్నావు - నా పనులకు నువ్వు అడ్డ తగలొద్దు - విమర్శించవద్దు-'

"నువ్వేది చేసినా విమర్శించరాదా? నువ్వు చేస్తున్నవన్నీ కరెక్టే అనుకోవాలా- చెప్పు డాడీ-"

"......"

"నన్ను కన్విన్స్ చెయ్యి డాడీ - నా డౌట్స్ క్లారిఫై చెయ్యిడాడీ-"

"సంజాయిషీ ఇచ్చుకోవాల్సిన అవసరం నాకు లేదు. నీ పనులకు నేను సంజాయిషీ అడుగుతున్నానా?"

తండ్రి వంక చూస్తూంటే అందమైన ఆ యువకుని మొహం జేవురించింది. పెదాలు ఆవేశంతో కంపించాయి.

"నువ్వు అడ్డురావు - ఎందుకొస్తావు - రావు-" అన్నాడు.

"ఏంటి - ఏంటోయ్ నువ్వనేది?"

"వైస్ ఛాన్సలర్ పోస్టు - అందుకూ - అందుకూ - ఏమో ! మా పనుల వల్ల నీకు లాభం రావచ్చు-"

'గెటవుట్ - నీ మొహం నాకు చూపించకు-"

దెబ్బతిన్న పక్షిలా ఆరోగ్యం కదిలిపోయాడు. కొడుకు కదలకపోవటంతో - నెమ్మదిగా అక్కడనుంచి వెళ్ళిపోయాడు.

భద్రాచలం కొడుకు వెళ్ళిపోటం చూసి, అతని గదిలోకి వెళ్ళాడు. రాహుల్ తండ్రి ఫోటోని నిశితంగా చూస్తూ నిలబడి ఉన్నాడు. మనవడి భుజం మీద చెయ్యేశాడు-

తాత వేపు తిరిగాడు. ఆ యువకుని కళ్ళ నిండా బాధ - అంతకు మించిన ఆవేశం.

"ఏంరా అబ్బీ - మీ అయ్యతో గొడవా?"

"పతనం - పతనం - పతనం" అన్నాడు రాహుల్.

"అంటే-?"

తాత కళ్ళలోకి చూశాడు రాహుల్.

ఆ వృద్ధుని చేయి పట్టుకుని- హాల్లోకి తీసుకువెళ్ళి - అతని ఫోటో ముందు నించోబెట్టాడు.

"ఆ ఫోటో చూస్తే నీకేమనిపిస్తోంది తాతా!"

"మీ అయ్యకి నా మీద సానా అభిమానం రా-"

"నిన్నటి దాకా నేనూ అదే అనుకున్నాను-

ఇప్పుడు నిజమేంటో అర్థమవుతూంది - అదో ఫోజు! ఎగ్జిబిషన్! ప్రదర్శన ఈ హాల్లో చేరే దొంగనాకొడుకులందరూ - నీ కొడుకు నిరాడంబరానికి - గ్లాసులు గుద్దుకుని - ఛీర్స్ చెప్పాలని-"

"ఛ! అయ్యేం మాటర్రా రాహుల్!"

"నీ కొడుకు సంగతి నీకేం తెలుసు తాతా! మొన్నటి దాకా ఆ పెద్ద మనిషికి -తను - మాల - అని చెప్పుకోటం అసహ్యం! తండ్రి కష్టపడి పెంచి పెద్దాడిని చేశాడని చెప్పుకోటం ఇష్టం-! ఈయన మొహం తిప్పగానే-తిట్టుకునే- దొంగలంజా కొడుకుల చప్పట్లు ఈయనకి కావాలి. వాళ్ళని తీసుకొచ్చి - తన చేతుల్తో మందు సరాఫరా చేసి - వాళ్ళని రాసుకు పూసుకు తిరగటంలో ఈ మహానుభావుడికి ఏదో శాంతి - ఆనందం...! అదీ ఆయన కాంప్లెక్సు-! అదీ ఆయన గొప్పవాడనిపించుకోటానికి - ఎంచుకున్న మార్గం! ఆ నా కొడుకులు ఏం చేస్తారో తెలుసా - ఇళ్ళకు వెళ్ళాక శుభ్రంగా స్నానం చేసి బట్టలు తడుపుకుంటారు-"

"అలా అనకురా అబ్బీ - జనం మారారు-"

"మారలేదు - మారరు - మనం అస్పృశ్యులమనే కాన్షస్‌లో ఉన్నప్పుడు - ప్రతీ నా కొడుకు మన మీద ఎక్కుతాడు - డాడీలాంటోళ్ళు స్వంత జీవితంలో ప్రమోషన్లూ...అందుకోసం పైరవీలూ...ఆశయాల తాకట్టూ....తాతా! వీళ్ళు అస్పృశ్యతను ఎలాగోలా అమలుచేస్తూనే ఉంటారు- మనం ఇలా ఉన్నంత కాలం-"

"నాకేం తెలటం లేదురా-"

"నీ కొడుక్కే తెలవదు - కులాలు ఓ వాస్తవం. అవి ఉన్నంతకాలం - ఎవడి కులానికి వాడు గర్వపడాల్సిందే! నేను - రాహుల్‌మాల - అని అందుకే రాసుకుంటున్నాను. నా కులం - గత చరిత్ర - ప్రత్యేక సంస్కృతీ - ఈ సమాజ నిర్మాణంలో దాని పాత్ర - ఫలితాలను చేజిక్కించుకుని మనలను అణగదొక్కిన

వారి పన్నాగాలూ - ప్రతీ ఒక్కటీ వెలికి తీస్తే 'పవిత్ర' ఉద్యమం మాది. దీనివల్ల లాభాలు తనలాంటి వాళ్ళకి దక్కితే - అందుకోసం నీ కొడుకులాంటి హిపోక్రాట్స్ ఈ రోజు 'మాల' అనిపించుకోజూస్తే - అది...అది..."రాహుల్ మాటలు ఆవేశంతో ఆగిపోయాయి.

ఒక్కమారుగా ఆ యువకునిలో దుఃఖం ఉప్పెనలా పొంగింది.

"మనకి సొంత భాష...లేదు. సొంత సంస్కృతి...లేదు. సొంత...చరిత్ర లేదు...ఈనాడు సొంత జీవిత లక్ష్యాలు కూడా కనిపించటం లేదు. వాటికోసమే మాతరం వెదుకులాట! వాటి నిర్మాణానికే మా ప్రయత్నాలు-" అన్నాడు గొణుక్కుంటున్నట్టు.

భద్రాచలం అసంకల్పితంగా మనవడి భుజంమీద చెయ్యేశాడు. ఆర్ధ్రమయిన కళ్ళతో తాత చేతిని పట్టుకుని-

"చెప్పు తాతా - మానవ స్పర్శకీ - మాల స్పర్శకీ తేడా ఏమిటో-!!" అన్నాడు.

నెమ్మదిగా రాహుల్ వీపు మీద రాస్తూ - కొంతసేపయ్యాక - మెల్లగా అన్నాడు.

"నువ్వేటంటున్నావో - ఏటో! ఎన్ని సెప్పినా - మీ అయ్య చిన్నప్పుడైనా నన్ను తీసిపారెయ్య లేదురా - తప్పురా మనవడా!" అన్నాడు అనునయంగా.

"అవునవును - తప్పే - ఎందుక్కాదు?" అంటూ ఆగి-

"అవున్తాతా - మనోళ్ళు చిన్నా పెద్దా అందరూ కలిపి తాగేవారని చెప్పేవాడివిగదా - అలాంటి పనులు బ్రాహ్మలు చేస్తారా?"

"ఛా! మనం చేసే చిన్న పనులు - ఆళ్ళెందుకు సేస్తారు - ఆళ్ళు పెద్దోళ్ళు-"

"అదీ - అదీ నీ బుర్రలో ఉన్నది - ఇదీ -నీలో వాళ్ళు ఎక్కించినది. ఏరా - ఏమోయ్ - నువ్వు - మీరు - తమరు - ఎదుటివాడిని ఉద్దేశించి మాట్లాట్టానికే ఇన్ని పదాలు. ఇన్ని పదాలు సృష్టించి - నోరు విప్పటంతోనే - ఎదుటి వాడికీ తనకీ మధ్య హోదాల్లో తేడాను గుర్తుచేసే - వీలుని భాషలో తయారు చేసుకున్న విలక్షణ సంస్కృతి - ఆ కులాలది. తండ్రి కళ్ళలోకి కొడుకు చూస్తూ మాట్లాడకూడదు. మొగుడి కళ్ళలోకి పెళ్ళాం చూస్తేనే తప్పు - అవీ వాళ్ళ రూల్స్. నిజమేనయ్యా - అని మనం ఒప్పేసుకుంటాం! అసలు వాళ్ళు తయారు చేసిన గ్రేడ్స్‌కి ఆధారం ఏంటో తెలుసా - స్పర్శ - ముట్టుకోడం! అబ్బా - ఎంత తక్కువ మందిని ముట్టుకుంటే అంతగొప్ప - వాడిదంత పెద్ద కులం- అంతెందుకు- వాడి ముడ్డిని తప్ప మరో మనిషిని ముట్టుకోనోడే మహామహామహా పవిత్రుడు." అసహనంగా అన్నాడు రాహుల్.

తను తప్పన్న దానికీ - మనవడు చెపుతున్న దానికీ సంబంధమేంటో భద్రాచలానికి అర్థంకాలేదు.

"ఏంటో - ఈ కుర్రాళ్ళ గోల...." అనుకున్నాడు.

ఆ విషయం కొడుకుతో మాట్లాడబోయాడు.

"నా రాత" అన్నట్టు తల కొట్టుకున్నాడు ఆరోగ్యం.

☆ ☆ ☆

ఆనాటి ఆరోగ్యాన్ని తలుచుకుని అనుకున్నాడు భద్రాచలం. 'వాడి రాత కాకపోతే ఏమిటి? - ఎంత ప్రేమగా పెంచాడు. అడిగింది అడిగినట్లు తెచ్చి ఇచ్చాడు. వాడు బిడ్డలకి చేసిన దాన్లో లక్షోవంతు చెయ్యలేదు నేను! అయినప్పటికీ వాడికి నా మీదున్న గౌరవం - వాడి పిల్లలకి లేదు - చివరకు కూతురు కూడా ఎంత ఎదిరించి మాట్లాడుతుంది!' - అనుకున్నాడు భద్రాచలం.

నిజానికి-

జ్యోతికి తండ్రి మీద అంతులేనంత ప్రేమ. ఆరాధన. డాడీ - డాడీ - అంటూ ఒక్క నిమిషం వదలకుండా తిరుగుతుంది. తండ్రి అవసరాలన్నీ తనే చూసుకుంటోంది. మందులన్నీ తనే మింగిస్తుంది. తాగొద్దనీ, తగ్గించమనీ పోట్లాడుతూనే ఉంటుంది.

ఇవన్నీ భద్రాచలానికి తెలియవుగానీ, చీటికీ మాటికీ ఆ పిల్ల తండ్రితో - నువ్వు ఎమ్‌సీపీవి - అనీ ఇంకా ఏమేమో అనడం - అవి విని ఆరోగ్యం నవ్వుతూండటం - కాస్త విడ్డూరంగా ఉంటూంది.

ఓ రోజు - భద్రాచలానికి బాగా గుర్తు - హాల్లో ఉన్న తన ఫోటో గురించి తండ్రితో జ్యోతి తగువు.

"-నువ్వు తాత ఫోటో పెట్టావు - నానమ్మ ఫోటో ఎందుకు పెట్టలేదు?"

"ఎందుకు పెట్టలేదంటావు?" అన్నాడు.

"ఎందుకంటే ఎందుకంటే"

"మా అమ్మంటే నాకు ఇష్టం లేదంటావు"

"ఇష్టంలేక కాదు. దృష్టి మగదృష్టి ఆడది కదా- నానమ్మ పడిన కష్టాలు - కష్టాలుగా కనిపించవు - మగాడు కదా - తాతయ్య పడ్డ కష్టాలే - కష్టాలు-"

"అలాంటిదేం లేదు నాన్నా!"

"అదే అవును తండ్రీ! ఎక్కువ కష్టాలు పడ్డది నాన్నమ్మే! తాతవి కులం కష్టాలూ, ధనం కష్టాలే! ఆ రెంటితో బాటూ నానమ్మ - మీ తండ్రి పెట్టిన కష్టాలు భరించింది - మన కులంలో పుట్టడం వల్ల - పేద తనంలో పుట్టడం వల్ల - ఆడదానిగా ఆవిడ పడిన కష్టాల ముందు తాత పడినవేపాటి? - అసలు ఆవిడ కష్టాలే - కష్టాలు-" అంది.

ఆరోగ్యం కూతురు నెత్తిమీద చిన్నగా మొట్టాడు.

"తల్లిగాడూ - నువ్వు ఫెమినిస్టువి. నీతో నేనేం వాదించగలను గాని - కష్టాలు వేరుగా ఉన్నా పరిష్కారాలు వేరుగా ఉండవురా."

"నేను అంగీకరించను. ఈనాడు ఎవ్వరూ అంగీకరించరు." అంది జ్యోతి.

ఏంటో! నవ్వుతూ మాట్లాడినా - ఆడపిల్ల అలా ఎదిరించితే తండ్రికి ఎంత కష్టంగా ఉంటుంది! అనుకున్నాడు భద్రాచలం.

కొడుకు విన్నాడనీ - విని, తన కొడుకుని మందలించలేదనీ - బాధేగాని, నిజంగా వాడేమయినా అంటేవినే పిల్లలేనా వీళ్ళు!!

భద్రాచలానికి ఆ ఆలోచనతో కొడుకు మీద కోపం పూర్తిగా పోయింది. ఎవరూ ఏమీ అనకపోయినా - అనలేకపోయినా మనవడు తొక్కుతున్న దోవ సరయినదేనా? ఎంతో తెలివిగా మాట్లాడుతాడు రాహుల్. ఈ రోజు వాడు చేస్తున్నదేమిటి?

ప్రస్తుతం మీద నిలిచింది భద్రాచలం మనసు.

రెండు రోజుల క్రితం - ఇమ్యాన్యూల్‌ని చూద్దామని వెళ్ళాడు భద్రాచలం. అతను కొన్నాళ్ళుగా మంచం మీద ఉన్నాడు. మాటపడిపోయింది. అన్నీ మంచం మీదే! కోడళ్ళు ఎంతో సేవ చేస్తున్నారు - భద్రాచలాన్ని చూడగానే ఇమ్యాన్యూల్ మొహంలో ఎంతో వెలుగు వచ్చింది. కళ్ళలో నీళ్ళు ఊరాయి. భద్రాచలంతో ఏదో చెప్పబోయాడు. నోరు విడలేదు. స్నేహితుని చేతిని చేతిలోకి తీసుకుని పట్టుకుని కూర్చున్నాడు. అలాగే నిద్రపోయాడు.

భద్రాచలం బయలుదేరుతూంటే పాల్ దిగబెట్టి వస్తానని బయలుదేరాడు. అతను ఇమ్యాన్యూల్ పెద్ద కొడుకు కొడుకు. పాల్ తండ్రి సిలువయ్య - 'ఎందుకురా - నే వెళ్తానులే -' అంటుంటే -'అక్కర్లేదు - నేనే వెళ్తాను-' అన్నాడు పాల్.

అదంతా తన మీద ప్రేమా, గౌరవంఅనుకున్నాడు భద్రాచలం.

కొంతదూరం నడిచాక-

"చూడుతాతా - నీ మీద నాకింకా మరేద ఉంది. అందుకే చెపుతున్నాను. నువ్వింక మా ఇంటికి రాకు-" అన్నాడు పాల్.

అనుకోని ఆ మాటకి అవాక్కయిపోయాడు భద్రాచలం.

"నేను ప్రభుదాసు మాష్టారి అమ్మాయిని పెళ్ళి చేసుకుంటున్నాను. మాష్టారు-మాలట, మా నాన్న మాదిగట-అందుకని మా పెళ్ళి జరగటానికి వీల్లేదుట. నాకాబోయే బామ్మర్ది మీ మనవడికి ఫ్రెండ్. వెళ్ళి వాడి కాళ్ళు పట్టుకున్నాట్ట. నీ మనవడు వాడికి - పెద్ద హీరోలా - ఈ పెళ్ళి జరగనివ్వమని మాట ఇచ్చాట్ట.

ఇక్కడ ఎవరూ గాజులు తొడిగించుకుని కూర్చోలేదు - తిన్నగా ఉండకపోతే నీ మనవడి పుచ్చె లేచిపోతుంది - జాగ్రత్త-" అన్నాడు పాల్.

"ఇవన్నీ నాకు తెలియవురా పాలూ-" అన్నాడు.

"ఇక్కడెవరూ చెవిలో పువ్వెట్టుకు కూర్చోలేదు - నమ్మడానికి. నీ మనవడూ, నీ కొడుకూ - నువ్వూ అంతా ఒకటే! వాళ్ళిద్దరూ నన్ను నరుకుతానంటూంటే - నువ్వొచ్చి నంగిరి నంగిరి కబుర్లు చెబుతున్నావు" అన్నాడు మరింత అసహనంగా.

పాల్ మాటల్తో మండిపోయింది భద్రాచలానికి- "నువ్వెవరితో మాట్లాడుతున్నావో తెలుసా!" అన్నాడు.

"ఎందుకు తెలియదూ - నీ కొడుకు ప్రొఫెసర్. లంకంత బంగ్లా కట్టించాడు. - నీ మనవడు కవి - పైరవీలు చేసి ప్రైజులు సంపాదించుకుంటాడు - మీ బ్రతుకులు ఎవడికి తెలవ్వు? మా పేరు చెప్పి - ఇన్నాళ్ళూ - సంపాదించుకుని ఈ రోజు మేం కళ్ళు తెరిస్తే - ఏడ్చుకుంటున్నారు! పోరా ముసిల్నాయాలా?" అనేసి వెళ్ళిపోయాడు పాల్.

పట్టరాని ఆవేశం వచ్చింది. 'ఈనా కొడుక్కి - ఇంత గర్రానా?' అనుకున్నాడు. ఆటో ఎక్కి ఇంటికి చేరుకున్నాడు. ఆ రోజంతా భద్రాచలం ఇంట్లో ఎవరితోనూ కలివిడిగా లేడు.

తాతలో తేడా జ్యోతి గమనించింది.

"ఏమయింది తాతా - ఏమయింది?" అని అడిగింది పదే పదే!

చెప్పాడు భద్రాచలం-

"నన్ను అన్నాడని కోపం వచ్చిందిగాని జ్యోతమ్మా - ఈ మాల మాదిగ తగువులేటో. నీ అన్న ఆలోసన ఏటో - నాకు బోదపడటం లేదమ్మా-"

"ఈ మగాళ్ళకి ఏదో గొడవలుండాలి గాబోలు-" అంది.

"పాపం - ఆ మాష్టారి అమ్మాయి తెలుసా!" అన్నాడు.

"నాకేం తెలీదు - ఆ అమ్మాయి మాతోనూ ఉండదు - ఉంటే ఈ పెళ్ళి మేమే చేసేద్దుం-"అంది జ్యోతి.

"ఇప్పుడయితే ఏంటమ్మా - నువ్వు మీ అన్నకి చెప్పొచ్చుగా!"

"వాడి గొడవలు నాకెందుకు లెద్దూ- అంది. అయినా - నిన్నూ - నాన్ననీ కూడా తిట్టిన ఆ పాల్‌గాడి పట్ల నీకు జాలెందుకు - ఏమీ ఆలోచించక పడుకో" అంది.

అన్నప్పటికీ - నాకెందుకులే అనుకున్నప్పటికీ - భద్రాచలం మనసు ఆగలేదు.

పొద్దుట లేస్తూనే - కొడుకు గదిలోకి వెళ్ళి నిలదీశాడు-

"నిజమేరా - ఇదీ -!!" అని జరిగిందంతా చెప్పాడు.

"అందుకే చెప్పాను - వాళ్ళింటికి వెళ్ళొద్దని - ఎవరికైనా లోకువే అవుతాం. అక్కడితో సరిపెట్టాడు - వాడి సంగతి నేను చూసుకుంటాన్లే-"

"నేనడిగిందేంటి? నువ్వు చెప్పేదేంటి? దళితులందరూ ఒకటై నిలబడాలని నువ్విన్నాళ్ళూ దంచిన ఉపన్యాసాలేమిటి?" అన్నాడు.

"నాన్నా - రోజులు మారాయి. మనమూ మారాలి - అంతే! వాళ్ళెలాగూ మనలని రానివ్వరు - మనవాళ్ళని కూడా వదులుకుంటే - ఎలా? నువ్వివన్నీ మర్చిపో- నాకు పనుంది-" అన్నాడు.

"ఏంట్రా పని? వాళ్ళూ, వీళ్ళూ తన్నుకుంటే - నరుక్కుంటే - కనీసం నీ కొడుకు గురించయినా ఆలోచించవేంరా?"

"కంగారు పడకు! రాహుల్ ఒంటిమీద చెయ్యిపడదు-" అన్నాడు.

విస్తుపోయాడు భద్రాచలం.

మనవడు తీసి పారేస్తాడేమోనన్న సంశయంతో- చాలా తటపటాయించాడు భద్రాచలం. కాని అడగకుండా ఉండలేకపోయాడు - జరిగిందంతా చెప్పకుండా ఆరా తీయబోయాడు!

"అయితే ఆ పాల్‌గాడొచ్చి నీ కాళ్ళు పట్టుకున్నాడన్న మాట!" అన్నాడు.

"అయితే ఈ గొడవ నిజమేనన్న మాట-"

"ఏమో! నాకు తెలవదు-"మొహం తప్పించబోయాడు. తాతని తప్పించుకుని వెళ్ళిపోయాడు.

ఏడుగంటల వేళ-

మనవడూ, అతని స్నేహితులూ అతని గదిలోచేరి తలుపులు బిగించుకున్నారు. తలుపులు మూసుకుంటే భద్రాచలానికి మరింత అనుమానం వచ్చింది. 'నాకెందుకులే -' అనుకోబోయాడు. కాని - ఆ వృద్ధుడు నిలవలేకపోయాడు.

వెళ్ళి గది తలుపులు తట్టాడు - తీశారు.

లోపల పది మంది దాకా ఉన్నారు. అందరూ రాహుల్ ఈడే! ప్రతి వాళ్ళలోనూ ఏదో సాధిద్దామన్న ఉత్తేజం-

"ఏం కావాలి తాతా?"- అన్నాడు రాహుల్ దగ్గరకి వచ్చి.

"వీళ్ళంతా ఎవరు?"

"నా ఫ్రెండ్స్ - మా తాత" అన్నాడు వాళ్ళ వేపు తిరిగి. అందరూ లేచి, నమస్కారాలు చేశారు. భద్రాచలం అదేమీ పట్టించుకోకుండా మనవడిని నేరుగా అడిగాడు.

"వీళ్ళంతా - పాల్ పెళ్ళి ఆపటానికి వచ్చిన వాళ్ళేనా?"

"పాలా?" అన్నాడు ఒకతను.

"అదేసార్ - ఆ మాదిగాడు -" జవాబు ఇచ్చాడు ఇంకొకతను.

"తాతా - మేమేదో మాట్లాడుకుంటున్నాం - నువ్వు వెళ్ళు-" అన్నాడు రాహుల్.

అతని భుజం మీద చెయ్యేసి ఆపి- "మీ తాతగారేగదా - వింటే ఆయనే కర్ర పుచ్చుకుని మన ముందు నడుస్తాడు" అని ఓ కుర్రాడు - భద్రాచలం వైపు తిరిగి - "తాతగారూ - మన మాలాళ్ళ పిల్లని - మాదిగోడు పెళ్ళాట్టం ఎప్పుడైనా జరిగిందా - వింటే రక్తం మరగటంలేదూ?" అన్నాడు.

"ఏం? మాలాళ్ళ కుర్రాడు మాదిగాళ్ళ పిల్లను పెళ్ళాడొచ్చా?"

ఊహించని ఆ గొంతుకకి, ఆ ప్రశ్నకీ ఆ కుర్రాడు తడబడ్డాడు-

"అది..అదీ తప్పేగాని తాతగారూ-"

"మా తాత చిన్నపాటి కమ్యూనిస్టులే! అలాగే మాట్లాడతాడు. నువ్వు పద తాతా-" అంటూ రెక్క పట్టుకున్నాడు.

భద్రాచలం విదిలించుకుంటూంటే-

"చెపుతున్నానా - నీకు అక్కర్లేని గొడవల్లోకి రాకు-" అన్నాడు.

"అవున్రా - నా మనవడివి - ఇంట్లో మనిషివి - నీ గొడవలు నాకు అక్కర్లేనివి - ఊళ్ళో గొడవలన్నీ - నీక్కావలసినవి-"అన్నాడు.

"అయితే - ఏంటంటావ్-"అన్నాడు.

"మాలలనీ, మాదిగలనీ మనలో మనం తన్నుకోకూడదంటాను."

"అవును - నిజమే - ఈ దేశం వాళ్ళది - ఈ పార్టీలు వాళ్ళవి - ఈ యూనివర్సిటీలు వాళ్ళవి - ఉద్యోగాలన్నీ వాళ్ళవి - అంటూ వాళ్ళు మనని వేరు చేసి - తన్నడానికొస్తుంటే - ఏం చెయ్యమంటావు? అవును బాబూ - నిజమే సారూ - అని మనోళ్ళు ఉద్యోగాలు రిజైన్ చేసేసి వాళ్ళకి ఇవ్వాలా!" అన్నాడు రాహుల్.

భద్రాచలానికి ఏమనాలో అర్థం కాలేదు.

"ఈ పెళ్ళికీ - ఆ గొడవలకీ సంబంధం ఏంట్రా-" అన్నాడు బలహీనంగా.

"నీకు అర్థంకాదు - నువ్వు బయటికి వెళ్ళు-" అంటూ బయటకు తీసుకు వెళ్ళి గది తలుపులు వేసేశాడు.

పక్క గది గుమ్మంలో నించుని చూస్తున్న ఆరోగ్యం లోపలికి వెళ్ళిపోయాడు. వణుకుతున్న శరీరంతో - మూసిన గది తలుపుల వద్ద - నించుని ఉన్నాడు భద్రాచలం.

"ఏంటండీ - మీ తాతకేమయినా - పిచ్చా?" అంటున్నాడు ఒకతను.

"ఈ ముసిల్నాకొడుకు - మాదిగోళ్ళు మాదిగోళ్ళు - అంటూ వాళ్ళ వెనకాల ఏడుస్తాడేంటో-? అసలు వీడిని నాలుగు తంతే వాళ్ళు ఉచ్చోసుకుంటారు-" అంటున్నాడు రాహుల్.

☆ ☆ ☆

భద్రాచలం ఇసకలో అలాగే పడుకున్నాడు. మనసంతా అలవిమాలిన దుఃఖం. కొడుకు కలగజేసుకోలేదన్న కోపం - మనవడు తూలనాడాడన్న ఆవేశం అన్నీ పోయాయి. ఏం జరిగిందీ ప్రపంచానికి? విస్సినాదాలూ - చాత్రిబాబులూ, బ్రహ్మలూ - అందరూ పోయారు. ఈ వేళో రేపో తనూ వెళ్ళిపోతాడు- అందాకా ఇదే ప్రపంచంలో ఇలాగే దుఃఖపడుతూ-

'తాతా! అన్న గొంతూ, చల్లని చెయ్యీ' ఆ వృద్ధుడిని తాకాయి. మెల్లగా కళ్ళు విప్పాడు. జ్యోతి - చల్లని చూపులు!

వణుకుతున్న చేతితో ఆమె చేయి పట్టుకున్నాడు. లేచి కూర్చున్నాడు.

"ఇంకా - ఈ ముసిలాడి మీద - నీ కయినా ప్రేముంది తల్లీ!"

"అందరికీ - నీ మీద ప్రేముంది - అదిగో నాన్న - లే! బయల్దేరు" అటు చూశాడు. అల్లంత దూరంలో ఆరోగ్యం-

భద్రాచలం కదలలేదు -

"నీ మీద ప్రేమకీ - నీ మాట ఒప్పుకోటానికీ సంబంధం లేదు తాతా! అన్నయ్య కూడా రోడ్డు మీద కారులో ఉన్నాడు-"

"ఒక్క మాట చెప్పు - మీ అన్న చేస్తున్నది రైటా? మీ నాన్న పట్టనట్టు ఊరుకోడం తప్పుగాదా?"

"ఇంటికెళ్ళి - మాట్లాడుకుందాం - పద తాతా! మంచూ, చలిగాలీ - జబ్బు చేస్తాయి-"

"లేదు - ఈ ఇసయం తేలితేగాని నేను - కదలను-"

జ్యోతి వాచి చూసుకుంది. పదవుతోంది.

"సరే! వాళ్ళు చేస్తున్నది తప్పేలే! బయల్దేరు-" అంది.

('ఆంధ్రజ్యోతి' వారపత్రిక - నవంబర్, 1999)